

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ПОГОДЖЕНО

**Декан факультету
інформаційних технологій
д.т.н., проф.**

_____ **Ігор БОЛБОТ**
(підпис)

«___» _____ 2026 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Завідувач кафедри економічної
кібернетики
к.е.н., доц.**

_____ **Наталія РОГОЗА**
(підпис)

«___» _____ 2026 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Моделювання інфляційних процесів в Україні та їх вплив на
економіку освіти»**

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Економічна кібернетика»

**Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент**

_____ **Наталія КЛИМЕНКО**
(підпис)

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи
д.філос. з економіки, доцент**

_____ **Інна КОСТЕНКО**
(підпис)

Виконала:

_____ **Валерія ЯКОВЛЕВА**
(підпис)

Київ – 2026

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет інформаційних технологій
Кафедра економічної кібернетики

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економічної кібернетики,
к.е.н., доц. _____ Наталія РОГОЗА
(підпис)
«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧЦІ
ЯКОВЛЄВОЇ ВАЛЕРІЇ ЄГОРІВНИ

Спеціальність «051 Економіка»

Освітньо-професійна програма «Економічна кібернетика»

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи: «Моделювання інфляційних процесів в Україні та їх вплив на економіку освіти»

затверджена наказом НУБІП України № 3008 «С» 05.12.2025 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру: «__» _____ 202__ р.

Вихідні дані до роботи - дані Державної служби статистики України, Єдиної державної бази з питань освіти, Національного банку України, Міністерства фінансів України, аналітичних платформ та відкритих джерел.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- а) дослідження теоретичних засад інфляції, її економічної сутності, причин виникнення та наслідків;
- б) аналіз видів інфляції, показників її вимірювання та існуючих підходів до моделювання інфляційних процесів;
- в) оцінка динаміки інфляційних процесів в Україні та їх впливу на показники освітнього сектору у 2015–2024 роках;
- г) побудова економетричної моделі інфляції та визначення факторів, що впливають на її рівень;
- д) розроблення рекомендацій щодо зниження негативного впливу інфляції на фінансування та доступність вищої освіти в Україні.

Дата видачі завдання «__» _____ 202__ р.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**
д. філос. з економіки, доцент

_____ (підпис)

Інна КОСТЕНКО

Виконала

_____ (підпис)

Валерія ЯКОВЛЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ	8
1.1. Економічна сутність інфляції, її причини та наслідки.....	8
1.2. Класифікація видів інфляції та показників її вимірювання.....	13
1.3. Теоретичні підходи до моделювання інфляційних процесів.....	17
1.4. Інфляція та економіка освіти: теоретичний зв'язок.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА ОКРЕМІ СЕКТОРИ УКРАЇНИ	22
2.1. Загальна характеристика макроекономічного середовища України.....	22
2.2. Аналіз основних індикаторів інфляції	27
2.3. Взаємозв'язок інфляційних процесів та показників освітнього сектору: динамічний аналіз	39
2.4. Вплив інфляції на доступність та фінансування вищої освіти	41
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЙНАХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ОСВІТИ	46
3.1. Постановка задачі та побудова регресійної моделі інфляційних процесів	46
3.2. Прогнозування інфляційних процесів та оцінка точності моделі	59
3.3. Кореляційний аналіз взаємозв'язку інфляції та показників освітнього сектору.....	66
3.4. Аналіз рівня інфляції та освітніх витрат: рекомендації щодо зниження інфляційного тиску на освіту	69
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах функціонування економіки України інфляційні процеси характеризуються високою нестабільністю та залежать від значної кількості внутрішніх і зовнішніх факторів. На формування інфляції суттєво впливають монетарна та фіскальна політика держави, зміни валютного курсу, військові дії, структурні диспропорції економіки, зростання виробничих витрат та зміни кон'юнктури світових ринків. У зв'язку з цим виникає необхідність використання сучасних методів економічного аналізу та прогнозування, які дозволяють оцінити взаємозв'язок між макроекономічними показниками та рівнем інфляції. Одним із найбільш ефективних інструментів такого аналізу є економіко-математичне моделювання. У сучасних умовах розвитку світової економіки інфляція залишається одним із найбільш важливих макроекономічних явищ, яке суттєво впливає на фінансову стабільність держави, рівень економічного розвитку, інвестиційну активність та добробут населення. Інфляційні процеси безпосередньо пов'язані зі зміною купівельної спроможності грошей, рівнем цін, доходами населення та функціонуванням усіх секторів економіки. Помірний рівень інфляції може стимулювати економічне зростання та інвестиційну діяльність, однак її надмірне зростання призводить до негативних соціально-економічних наслідків, зокрема зниження реальних доходів населення, погіршення інвестиційного клімату, посилення економічної нестабільності та зростання фінансових ризиків.

Проблеми інфляції та особливості її регулювання досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких вагомий внесок зробили Джон Мейнард Кейнс, Мілтон Фрідман, Ірвінг Фішер, Валерій Геєць та інші науковці. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, питання побудови ефективних моделей прогнозування інфляційних процесів в умовах сучасних економічних викликів потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження полягає у моделюванні інфляційних процесів в Україні на основі економіко-математичних методів, оцінці їх динаміки та визначенні

впливу інфляції на економіку освіти для обґрунтування рекомендацій щодо зниження негативного впливу інфляційних чинників на фінансування та доступність вищої освіти..

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

- дослідити економічну сутність інфляції, її причини, наслідки та теоретичні підходи до моделювання інфляційних процесів;
- проаналізувати види інфляції, показники її вимірювання та особливості їх застосування в економічних дослідженнях;
- оцінити динаміку інфляційних процесів в Україні та визначити їх вплив на розвиток освітнього сектору у 2015–2024 роках;
- побудувати та оцінити економетричну модель інфляції на основі статистичних даних України;
- дослідити кореляційні зв'язки між інфляційними процесами та показниками економіки освіти;
- розробити практичні рекомендації щодо мінімізації негативного впливу інфляції на фінансування та доступність вищої освіти. **Об'єктом дослідження** є інфляційні процеси в економіці України та особливості їх впливу на розвиток освітнього сектору.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти економіко-математичного моделювання інфляційних процесів, а також взаємозв'язки між показниками інфляції та показниками економіки освіти в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою роботи є системний підхід до дослідження інфляційних процесів як складної макроекономічної системи. Для досягнення поставленої мети використовувалися такі методи дослідження: метод наукової абстракції – для розкриття сутності інфляції; методи аналізу та синтезу – для дослідження причин і наслідків інфляції; метод порівняння – для аналізу динаміки макроекономічних показників; статистичний метод – для обробки економічних даних; графічний метод – для наочного відображення результатів дослідження; кореляційно-

регресійний аналіз та економіко-математичне моделювання – для побудови моделі інфляції та прогнозування її змін.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, дані Національного банку України, Міністерства фінансів України, ЄДЕБО, міжнародних фінансових організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також офіційні інформаційно-аналітичні ресурси.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання побудованої економетричної моделі для аналізу та прогнозування інфляційних процесів, оцінювання впливу окремих макроекономічних чинників, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення державної макроекономічної політики та прийняття управлінських рішень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи були апробовані під час участі у науково-практичній конференції, присвячених актуальним проблемам розвитку економіки. Результати дослідження були представлені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

За результатами дослідження опубліковано: наукову працю у збірнику матеріалів конференції: Костенко І., Яковлева В. Аналіз споживчого попиту на товари та послуги в умовах цифрової економіки України. Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Глобальні та регіональні проблеми інформатизації в суспільстві і природокористуванні '2025». 13–14 листопада 2025 року. НУБіП України. Київ. К.: НУБіП України. 2025. С. 11–14.

Структура дипломної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 найменування). Загальний обсяг роботи становить 84 сторінок основного тексту. Робота містить 31 таблицю та 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ

1.1. Економічна сутність інфляції, її причини та наслідки

Інфляція як особливе економічне явище відома людству вже протягом кількох століть. В економічній науці досі не існує єдиного підходу до визначення її сутності, оскільки інфляція є надзвичайно складним і багатограним процесом.

З позицій монетарної теорії інфляцію найчастіше розглядають як процес знецінення грошей. Однак таке трактування є дещо спрощеним, адже інфляція охоплює не лише економічну, а й соціальну та психологічну сфери суспільства. Тому її доцільно аналізувати у ширшому контексті.

Інфляція являє собою знецінення грошей, спричинене надмірним зростанням їх кількості в обігу, що проявляється через загальне підвищення рівня цін. Сам термін *inflatio* у перекладі з латинської мови означає «роздування» або «здуття» [32, с. 44].

Історично інфляційні процеси часто були пов'язані з фінансуванням державних витрат за рахунок паперово-грошової емісії. Випуск великої кількості паперових грошей без відповідного товарного забезпечення призводив до розширення грошового обігу та поступового знецінення грошей.

Уперше термін «інфляція» почали активно використовувати у 70-х роках ХІХ століття для характеристики грошового обігу в Північній Америці, який був переповнений паперовими грошовими знаками, випущеними під час громадянської війни. Згодом це поняття набуло широкого поширення як у науковій літературі, так і в економічній практиці [5, с. 13].

Інфляція зазвичай виникає раптово, проте її розвиток відбувається поступово та набуває характеру тривалого економічного процесу. Для інфляції характерна певна циклічність, яка проявляється у коливаннях цін, спричинених переважно монетарними чинниками, а не змінами виробничого циклу.

У розвитку інфляційного процесу зазвичай виділяють три основні етапи,

які відрізняються співвідношенням між темпами зростання грошової маси та швидкістю знецінення грошей [39, с. 96].

На першому етапі інфляційного процесу темпи підвищення цін є нижчими за темпи зростання грошової маси в обігу. Така ситуація пояснюється тим, що емісія грошей певний час стимулює розвиток виробництва, унаслідок чого швидше зростає пропозиція товарів і послуг. Одночасно сповільнюється швидкість обігу грошей, оскільки економічні суб'єкти ще не відчувають надлишку коштів в економіці та використовують їх для заощадження або накопичення.

У результаті частина зайвих грошей тимчасово вилучається з обігу, що послаблює інфляційний тиск на ринок. Саме тому ціни в цей період або залишаються відносно стабільними, або зростають повільніше, ніж збільшується грошова маса [28].

На другому етапі інфляційного процесу темпи зростання цін уже суттєво перевищують темпи збільшення грошової маси в обігу. Основною причиною цього стає прискорення швидкості обігу грошей, яке відбувається швидше, ніж зростає їх кількість.

Така ситуація виникає під впливом кількох чинників. Насамперед у населення та суб'єктів господарювання знижується довіра до національної валюти, тому вони намагаються якомога швидше обміняти гроші на товари, послуги або інші активи. Одночасно поширюються бартерні операції, що звужує товарну основу грошового обігу.

Знецінення грошей негативно впливає на економіку загалом: скорочуються обсяги виробництва й товарообороту, зростає безробіття, а попит на гроші поступово знижується. Усе це додатково посилює інфляційні процеси та стимулює подальше зростання цін [5, с. 13].

На третьому етапі інфляційного процесу зростання цін стає нестабільним і набуває різких, стрибкоподібних коливань. У цей період темпи підвищення цін то перевищують темпи збільшення грошової маси, то, навпаки, відстають від них [8, с. 819].

Така ситуація пояснюється, з одного боку, дією інфляційних чинників, які залишаються невирішеними, а з іншого – дефіцитом грошей в економіці та кризою неплатежів. Для подолання нестачі коштів держава часто змушена вдаватися до додаткової емісії грошей, що лише посилює інфляційний тиск.

На цьому етапі постає складний вибір: або стримувати зростання цін шляхом обмеження грошової емісії, що може призвести до скорочення виробництва та економічного спаду, або здійснювати новий випуск грошей, прискорюючи інфляцію. Унаслідок цього інфляційні процеси періодично то посилюються, то тимчасово послаблюються, формуючи так звану інфляційну спіраль.

Інфляція є одним із ключових чинників, що впливають на фінансову стабільність соціально-економічної системи та рівень добробуту населення. Насамперед її враховують під час розроблення економічних програм як на державному, так і на рівні окремих підприємств. Інфляційні процеси безпосередньо пов'язані із соціальною сферою, оскільки саме від рівня інфляції залежить індексація пенсій, соціальних виплат, стипендій та заробітної плати.

Важливе значення інфляція має і для фінансово-кредитної системи, адже вона впливає на формування процентних ставок та визначення облікової ставки Національний банк України. Також рівень інфляції є одним із ключових показників у взаємовідносинах держави з міжнародними фінансовими організаціями, які приділяють значну увагу стабільності цін та виконанню країнами зобов'язань щодо стримування інфляційних процесів [31].

У сучасній ринковій економіці інфляція має тривалий і всеохопний характер та зумовлюється не лише грошовими, а й структурними, виробничими та соціальними чинниками. Відмінності між країнами полягають переважно у темпах інфляції, її причинах і наслідках. Повністю усунути інфляцію в умовах ринкової економіки практично неможливо, тому основним завданням держави є забезпечення її контрольованого та прогнозованого рівня [19].

Ефективне регулювання інфляції можливе лише за умови системного аналізу та точного прогнозування економічних процесів. Як зазначав Валерій

Геєць, рівень інфляції необхідно коригувати відповідно до конкретної економічної ситуації, узгоджуючи антиінфляційні заходи із загальною політикою економічного розвитку та стимулювання економічного зростання.

У більшості західних країн інфляція стала невід’ємною складовою ринкової економіки. Світовий досвід показує, що помірний рівень інфляції може позитивно впливати на економічне зростання та стимулювати інвестиційну активність. Практика таких країн, як Німеччина, Японія, Чилі, Південна Корея та Чехія, свідчить про те, що найвищі темпи економічного розвитку та інвестиційного зростання спостерігалися за умов помірної інфляції — приблизно від 1,1% до 4,7% на рік [42, с. 13].

Коли ж рівень інфляції перевищував ці межі, економічне зростання починало сповільнюватися. За надмірної інфляції, у межах 25–45%, економіка фактично втрачала здатність до розвитку: зростання змінювалося стагнацією та спадом виробництва, які посилювалися зі збільшенням темпів інфляції. Сьогодні відповідно до критеріїв Європейський Союз прийнятний рівень інфляції має становити близько 1,5% [50, с. 199].

Проблема визначення причин інфляції залишається однією з найбільш дискусійних в економічній науці, що пояснюється як великою кількістю факторів, що впливають на рівень цін, так і складністю соціально-економічних наслідків інфляції. Для одних соціальних і економічних груп інфляція може приносити певні вигоди, тоді як для інших — призводити до значних втрат. Саме тому різні учасники економічних процесів по-різному трактують причини інфляції та оцінюють державну антиінфляційну політику [9, с. 60].

Об’єктивне дослідження причин інфляції є важливим для розуміння її сутності та розроблення ефективних заходів щодо її стримування. Антиінфляційна політика повинна бути спрямована насамперед на усунення причин, що породжують інфляційні процеси.

Причини інфляції можуть виникати як у сфері виробництва й реалізації товарів, так і у сфері грошового обігу. У більшості випадків основою інфляції є дисбаланс між грошовим попитом і товарною пропозицією. Порушення

рівноваги між попитом і пропозицією, перевищення доходів над можливостями економіки забезпечити відповідний обсяг товарів і послуг можуть бути спричинені дефіцитом державного бюджету, надмірними інвестиціями, швидшим зростанням заробітної плати порівняно з продуктивністю праці та іншими факторами [51, с. 1276].

Залежно від джерел виникнення розрізняють внутрішні та зовнішні причини інфляції. Внутрішні фактори, своєю чергою, поділяються на монетарні, пов'язані з грошовим обігом, та немонетарні, які формуються у виробничій, структурній і соціально-економічній сферах (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Основні причини виникнення інфляції

Інфляція як складний багатофакторний процес є проявом диспропорцій у системі суспільного відтворення, що виникають унаслідок порушення рівноваги грошового обігу. Її глибинні причини формуються не лише у сфері грошового обігу, а й у виробничій сфері та значною мірою залежать від економічної і політичної ситуації в державі [20, с. 101].

В умовах інфляції капітал часто переміщується зі сфери виробництва у сферу обігу, оскільки саме там забезпечується швидший оборот коштів і вищий рівень прибутковості. Однак такі процеси одночасно посилюють інфляційний тиск на економіку [40, с. 261].

Взаємодія різних причин і наслідків інфляції робить її стійким і тривалим явищем. Навіть за умов державного регулювання та застосування антиінфляційних заходів інфляційні процеси можуть лише тимчасово сповільнюватися, проте їхня безперервність і здатність до накопичення негативних ефектів зберігаються.

1.2. Класифікація видів інфляції та показників її вимірювання

У сучасній економічній теорії існує багато підходів до класифікації видів інфляції. Водночас науковці не завжди використовують чіткі критерії під час виокремлення окремих її форм та не завжди достатньо обґрунтовують ознаки, за якими інфляційні процеси об'єднуються у певні групи. Унаслідок цього поняття інфляції інколи втрачає наукову визначеність, що ускладнює розуміння її сутності та механізмів прояву.

На нашу думку, найбільш логічною та практично обґрунтованою є класифікація інфляції за чотирма основними ознаками (рис. 1.2):

- 1) залежно від типу економічної системи;
- 2) за темпами зростання цін і знецінення грошей;
- 3) залежно від можливості прогнозування інфляційних процесів;
- 4) за чинниками, які спричиняють інфляцію [3, с. 45].

Залежно від можливості передбачення зростання цін розрізняють очікувану та неочікувану інфляцію.

Очікувана інфляція формується під впливом прогнозованих економічних тенденцій або державних заходів, тому суб'єкти господарювання можуть заздалегідь підготуватися до її наслідків і частково мінімізувати негативний вплив на власні доходи та економічну діяльність.

Неочікувана інфляція виникає раптово та є наслідком непередбачених змін у сукупному попиті чи пропозиції. Для неї характерне різке зростання цін, яке негативно впливає на грошовий обіг, фінансову та податкову системи. У таких умовах населення починає побоюватися подальшого знецінення доходів, що стимулює збільшення витрат на товари та послуги. Це, своєю чергою, посилює економічну нестабільність і провокує подальше зростання цін [35, с. 87].

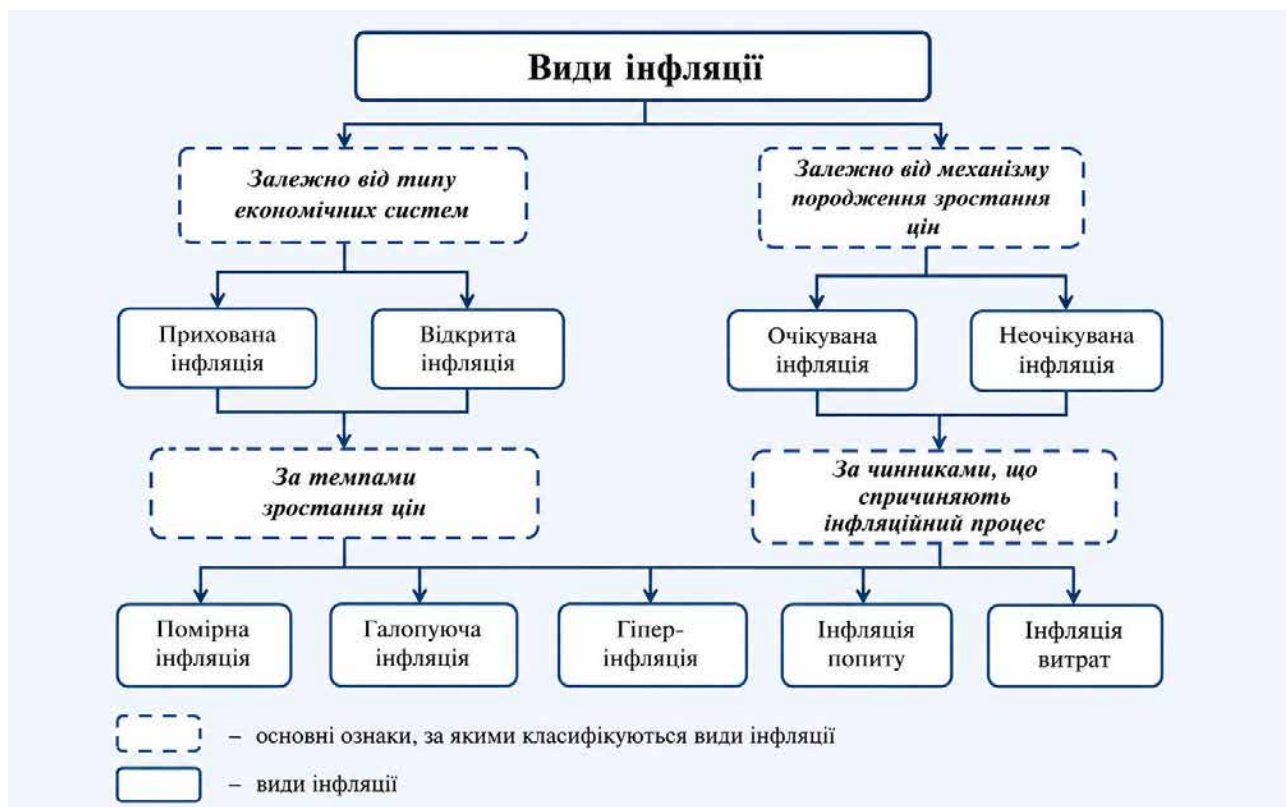

Рис. 1.2. Класифікація видів інфляції

Залежно від типу економічної системи розрізняють приховану та відкриту інфляцію.

Прихована інфляція характерна для економік із жорстким державним контролем цін і виробництва. Вона проявляється не через офіційне зростання цін, а через дефіцит товарів, черги, погіршення якості продукції та розвиток тіньового ринку. Такі явища були типовими для постсоціалістичних країн, зокрема колишнього СРСР.

Відкрита інфляція проявляється у безпосередньому зростанні цін на товари та послуги в умовах ринкової економіки, де дисбаланс між попитом і пропозицією регулюється ринковим механізмом.

За темпами зростання цін виділяють повзучу, галопуючу та гіперінфляцію. Повзуча інфляція характеризується помірним підвищенням цін до 10 % на рік і вважається відносно безпечною для економіки. Галопуюча інфляція супроводжується зростанням цін від 10 % до 100 % на рік та призводить до економічної нестабільності й втрати довіри до національної валюти. Найнебезпечнішою є гіперінфляція, за якої ціни зростають більш ніж на 100 % на рік, що спричиняє руйнування фінансової системи, розвиток бартеру та загальну економічну кризу [34, с. 98].

Залежно від причин виникнення розрізняють інфляцію попиту та інфляцію витрат. Інфляція попиту виникає тоді, коли сукупний попит перевищує можливості виробництва товарів і послуг, що спричиняє дефіцит продукції та підвищення цін. Інфляція витрат формується під впливом зростання виробничих витрат, зокрема через подорожчання сировини, енергоносіїв або збільшення заробітної плати.

Одним із проявів інфляції витрат є інфляційна спіраль «заробітна плата — ціни», коли підвищення зарплат спричиняє зростання собівартості продукції та нове підвищення цін. На практиці інфляція попиту та інфляція витрат тісно взаємопов'язані та часто проявляються одночасно, що особливо характерно для економіки України [51, с. 1275].

Інфляція є одним із ключових показників макроекономічної нестабільності, оскільки відображає негативні зміни у рівні цін та свідчить про порушення рівноваги у товарно-грошових відносинах і розподілі сукупного доходу [48, с. 98].

Для кількісного вимірювання інфляційних процесів використовують індекси цін, які визначають зміну рівня цін за певний період — місяць, квартал або рік. У практиці економічного аналізу найчастіше застосовують два основні показники: індекс Ласпейреса (індекс споживчих цін) та індекс Пааше (дефлятор ВВП) [25, с. 203].

Індекс споживчих цін характеризує зміну загального рівня цін на товари та послуги, які населення купує для особистого споживання. Він обчислюється на

основі так званого «споживчого кошика», до якого входять продукти харчування, одяг, житлово-комунальні послуги, транспорт, освіта, медичні послуги та інші товари й послуги повсякденного споживання.

Розрахунок індексу споживчих цін здійснюється за формулою:

$$I_{CPI} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_0} \quad (1.1)$$

p_1 – ціни товарів і послуг у звітному періоді;

p_0 – ціни у базовому періоді;

q_0 – обсяг товарів і послуг у базовому споживчому кошику.

Цей показник широко використовується для аналізу цінових процесів, індексації доходів населення, регулювання соціальної політики та оцінки купівельної спроможності грошей. Водночас індекс Ласпейреса має певні недоліки, оскільки ґрунтується на фіксованому наборі товарів і послуг, структура якого в умовах інфляції може суттєво змінюватися [49].

Для оцінки загального рівня цін в економіці використовують також індекс Пааше, або дефлятор ВВП. Він враховує зміни цін на всі товари та послуги, вироблені в країні, включаючи інвестиційні товари та державні закупівлі.

Дефлятор ВВП визначається за формулою:

$$I_{GDP} = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1} \quad (1.2)$$

p_1 – ціни поточного періоду;

p_0 – ціни базового періоду;

q_1 – обсяг виробництва у звітному році.

Між індексом споживчих цін та дефлятором ВВП існують певні відмінності. По-перше, дефлятор враховує не лише споживчі товари, а й інвестиційні та державні витрати. По-друге, він охоплює лише вітчизняну продукцію, тоді як індекс споживчих цін включає також імпортні товари. По-третє, дефлятор ВВП враховує зміну структури виробництва, тоді як споживчий кошик у СРІ залишається відносно сталим [26, с. 304].

У сучасній практиці інфляцію також оцінюють за окремими секторами економіки, використовуючи індекси цін виробників, будівельної продукції,

сільськогосподарських товарів тощо, що дозволяє більш детально аналізувати динаміку цін у різних сферах економіки.

Якщо відомі щомісячні індекси інфляції, річний індекс визначають шляхом їх послідовного множення:

$$I_{\text{річний}} = I_1 \times I_2 \times \dots \times I_{12} \quad (1.3)$$

У разі, коли відомий річний індекс інфляції, середньомісячний індекс можна розрахувати за формулою:

$$I_{\text{місячний}} = \sqrt[12]{I_{\text{річний}}} \quad (1.4)$$

В Україні офіційний індекс інфляції щомісячно розраховується Державна служба статистики України та публікується у відкритих джерелах. Ці показники використовуються для економічного аналізу, індексації доходів населення та прийняття управлінських рішень.

Класифікація інфляції дає змогу глибше зрозуміти причини, форми прояву та наслідки інфляційних процесів для економіки. Залежно від особливостей економічної системи, темпів зростання цін і причин виникнення розрізняють різні види інфляції, які по-різному впливають на економічну стабільність держави та рівень життя населення [33, с. 277].

Для оцінки масштабів інфляції використовують систему показників, основними серед яких є індекс споживчих цін та дефлятор ВВП. Саме вони дозволяють визначити динаміку зміни цін, рівень знецінення грошей і ефективність антиінфляційної політики держави.

1.3. Теоретичні підходи до моделювання інфляційних процесів

Теоретичні підходи до моделювання інфляційних процесів значною мірою базуються на аналізі інфляційних очікувань економічних суб'єктів, оскільки саме уявлення населення, підприємств, фінансових установ і держави щодо майбутнього рівня цін визначають їхню економічну поведінку. Очікування зміни цін впливають на споживчі витрати, інвестиційну активність, рівень заощаджень, формування заробітної плати та цінову політику підприємств. Саме тому

інфляційні очікування вважаються одним із ключових елементів сучасного макроекономічного аналізу та прогнозування. У макроекономічній теорії найбільш поширеними є концепції адаптивних і раціональних очікувань.

Теорія адаптивних очікувань ґрунтується на припущенні, що суб'єкти господарювання формують свої прогнози щодо майбутнього стану економіки, спираючись переважно на досвід попередніх періодів. Іншими словами, очікування майбутньої інфляції формуються шляхом перенесення минулих економічних тенденцій на майбутнє. Якщо в попередні роки спостерігалось зростання цін, то населення та підприємства очікуватимуть подальшого підвищення цін і відповідно коригуватимуть свою поведінку — збільшуватимуть витрати, підвищуватимуть заробітну плату або переглядатимуть ціни на товари та послуги. Таким чином, інфляційні очікування можуть самі ставати чинником подальшого розвитку інфляції [36, с. 177].

Модель адаптивних очікувань можна подати у вигляді формули:

$$\pi_t^e = \pi_{t-1}^e + \alpha(\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}^e) \quad (1.5)$$

де: π_t^e — очікуваний рівень інфляції;

π_{t-1}^e — фактичний рівень інфляції у попередньому періоді;

α — коефіцієнт коригування очікувань.

Теорія раціональних очікувань, навпаки, передбачає, що економічні суб'єкти враховують не лише попередній досвід, а й можливі майбутні зміни економічної ситуації, використовуючи всю доступну інформацію. Відповідно до цього підходу, учасники ринку здатні формувати більш обґрунтовані прогнози щодо розвитку інфляційних процесів. У сучасних моделях інфляції важливе місце займають також поняття дефляції та дезінфляції. Дефляція є протилежністю інфляції та означає тривале зниження загального рівня цін і підвищення купівельної спроможності грошей. За таких умов населення та підприємства схильні скорочувати витрати й накопичувати кошти, очікуючи подальшого зниження цін, що може призводити до скорочення попиту, виробництва та зростання безробіття.

Дезінфляція, своєю чергою, означає поступове уповільнення темпів

інфляції та є результатом реалізації антиінфляційної політики держави. Вона свідчить про стабілізацію економічної ситуації та зменшення інфляційного тиску на економіку [6, с. 33].

Сучасні теоретичні підходи до моделювання інфляційних процесів спрямовані не лише на пояснення причин виникнення інфляції, а й на прогнозування поведінки економічних суб'єктів, оцінювання наслідків інфляційних змін та формування ефективної макроекономічної політики.

1.4. Інфляція та економіка освіти: теоретичний зв'язок

Взаємозв'язок між інфляційними процесами та станом системи вищої освіти є багатоканальним і має як прямий, так і зворотний характер. Для розуміння механізмів цього зв'язку важливо розглянути три ключові теоретичні концепції: теорію людського капіталу, ефект Баумоля та концепцію освітньої інфляції.

Теорія людського капіталу, обґрунтована нобелівськими лауреатами Г. Беккером (1964) та Т. Шульцом (1961), трактує витрати на освіту як раціональні інвестиції, корисність яких реалізується через зростання майбутніх доходів упродовж усього трудового життя особи. У цьому контексті інфляція виступає подвійним чинником: по-перше, вона знецінює майбутні грошові доходи від освітніх інвестицій (знижує очікувану реальну норму віддачі), по-друге – підвищує поточні витрати на здобуття освіти, збільшуючи інвестиційний бар'єр вступу. Формально нарощення реальної вартості навчання виглядає так [41]:

$$C_real(t) = C_nom(t) / (1 + \pi)^t, \quad (1.4.1)$$

де $C_real(t)$ – реальна вартість навчання у рік t ; $C_nom(t)$ – номінальна вартість; π – рівень інфляції. Зі зростанням π знижується реальна цінність фіксованих державних субсидій та стипендій, а отже – доступність освіти для домогосподарств з обмеженим доходом.

Концепція «хвороби витрат» (cost disease), запропонована В. Боумолем та В. Боуеном (1966), пояснює структурну причину випереджаючого зростання цін

у трудомістких послугах, до яких належить і освіта. Суть ефекту полягає в тому, що заробітна плата у секторах із повільним зростанням продуктивності (освіта, охорона здоров'я, мистецтво) змушена підтягуватися за зарплатами у високопродуктивних галузях – ІТ, промисловість, аграрний сектор – під впливом єдиного ринку праці. Оскільки витрати на оплату праці науково-педагогічних працівників складають 60–70 % операційних витрат закладів вищої освіти, це призводить до систематичного випередження освітньою інфляцією загального індексу споживчих цін [47].

Математичний вираз ефекту Баумоля для освітньої галузі:

$$\pi_{edu} = \pi_{general} + (\alpha \cdot \Delta w_{ict}) + \beta, \quad (1.4.2)$$

де π_{edu} – темп зростання освітніх цін; $\pi_{general}$ – загальна інфляція; Δw_{ict} – приріст заробітних плат у продуктивних секторах (зокрема ІТ); α – частка видатків на оплату праці у структурі витрат ЗВО; β – специфічний регуляторний внесок (зміни вимог акредитації, норм, ліцензій). Саме цим механізмом пояснюється те, що ІСЦ вищої освіти в Україні за 2015–2024 рр. у більшості підперіодів перевищував загальний ІСЦ.

У науковій літературі виокремлюють п'ять основних каналів, через які інфляційні процеси впливають на систему вищої освіти [53].

Перший канал – вартісний: зростання цін безпосередньо транслюється у підвищення вартості навчання через збільшення витрат ЗВО на оплату праці, енергоресурси, обслуговування приміщень і обладнання. За даними ЄДЕБО, середня вартість навчання за спеціальністю «Економіка» (бакалавр) зросла з 13 664 грн у 2019 р. до 34 108 грн у 2025 р. (+150 %), тоді як загальна інфляція за той самий період склала близько 68 %.

Другий канал – доходовий: інфляція знижує реальну купівельну спроможність домогосподарств, підвищуючи фінансовий бар'єр доступу до платної форми навчання. Особливо вразливими є сім'ї із середніми та низькими доходами, для яких зростання вартості освіти є реальним обмеженням.

Третій канал – бюджетний: в умовах інфляції реальний обсяг державних

видатків на освіту (фіксованих у номінальних гривнях) скорочується, якщо їхнє зростання відстає від темпів інфляції. Для України це особливо актуально у 2022–2024 рр., коли видатки на оборону суттєво зросли за рахунок інших статей бюджету.

Четвертий канал – інвестиційний: за умов високої інфляції зростають ставки за кредитами на освіту, скорочуються приватні інвестиції в освітню інфраструктуру, підвищується невизначеність щодо майбутніх доходів від освітніх інвестицій – що в сукупності знижує попит на вищу освіту.

П'ятий канал – попитовий: контрциклічна природа освітнього попиту (Delaney, Devereux, 2021) означає, що в окремих сценаріях (реcesія, падіння доходів) попит на освіту може зростати, оскільки альтернативна вартість навчання (втрачений заробіток) знижується. Однак в умовах одночасного зростання вартості освіти та падіння доходів (як у 2022 р.) обидва ефекти можуть одночасно стримувати попит [44].

Таким чином, теоретична база підтверджує, що інфляція та освіта є взаємопов'язаними системами, дослідження яких потребує комплексного підходу – як теоретичного аналізу механізмів впливу, так і кількісного вимірювання зв'язків засобами кореляційно-регресійного аналізу, що є предметом розділів 2 та 3 цієї роботи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА ОКРЕМІ СЕКТОРИ УКРАЇНИ (2015–2024)

2.1. Загальна характеристика макроекономічного середовища України

Сучасне макроекономічне середовище Україна формується під впливом воєнних, політичних та економічних чинників, які визначають особливості функціонування національної економіки. Попри складні умови воєнного стану, економіка України демонструє поступове відновлення завдяки міжнародній фінансовій підтримці, адаптації бізнесу та стабілізаційній політиці держави.

Одним із ключових макроекономічних показників є валовий внутрішній продукт (ВВП). За оцінками Міністерства економіки України, у 2024 році реальний ВВП України зріс приблизно на 3,5%, що свідчить про поступове відновлення економічної активності після значного спаду у попередні роки.

Динаміка зростання ВВП України представлена на рис. 2.1.

Аналіз динаміки зростання ВВП України за 2015–2024 рр. свідчить про значну нестабільність економічного розвитку держави, що зумовлена впливом як внутрішніх, так і зовнішніх кризових чинників. Протягом досліджуваного періоду економіка України проходила етапи глибокого спаду, поступового відновлення та часткової стабілізації [14, 15, 16].

У 2015 році зафіксовано найглибший спад економіки після початку військового конфлікту на сході країни та економічної кризи – ВВП скоротився на 9,8%. Основними причинами стали девальвація національної валюти, різке зниження інвестиційної активності, скорочення промислового виробництва та погіршення зовнішньоекономічної ситуації. Значний негативний вплив також мали інфляційні процеси та зниження купівельної спроможності населення.

Починаючи з 2016 року спостерігалось поступове відновлення економіки. Темпи зростання ВВП у 2016–2019 рр. коливалися в межах від 2,4% до 3,4%.

Така позитивна динаміка була пов'язана зі стабілізацією фінансової системи, активізацією внутрішнього споживання, розвитком аграрного сектору та поступовим відновленням ділової активності. Найвищий рівень економічного зростання у цей період спостерігався у 2018 році – 3,4%. Водночас темпи економічного розвитку залишалися недостатніми для швидкого подолання наслідків попередньої кризи.

У 2020 році економіка України знову зазнала спаду – ВВП скоротився на 3,8%. Основною причиною стала пандемія COVID-19, яка спричинила зниження економічної активності, скорочення виробництва, обмеження ділової діяльності та погіршення ситуації на ринку праці. Карантинні обмеження негативно вплинули на сферу послуг, транспорт, торгівлю та промисловість [11, 12, 13].

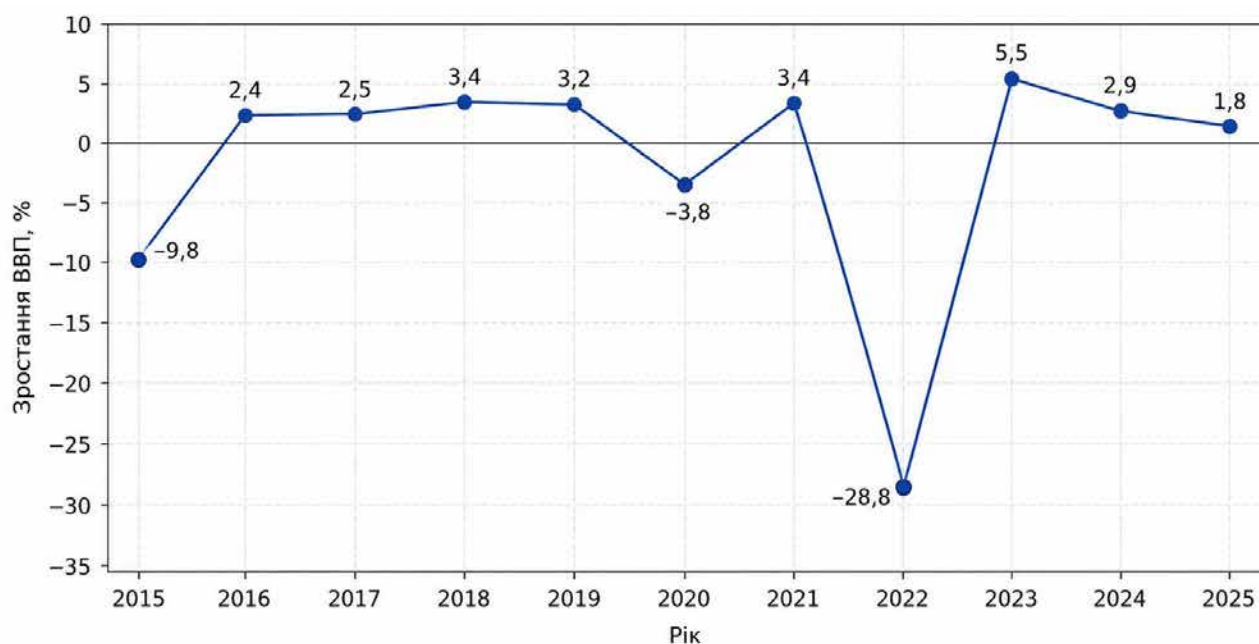

Рис. 2.1. Динаміка зростання ВВП України

У 2021 році відбулося часткове відновлення економіки, і ВВП зріс на 3,4%. Позитивна динаміка пояснювалася адаптацією бізнесу до нових умов функціонування, зростанням експорту, поступовим відновленням споживчого попиту та пом'якшенням карантинних обмежень.

Найбільш критичним для економіки став 2022 рік, коли внаслідок повномасштабного вторгнення економіка України скоротилася на 28,8%, що є найнижчим показником за весь досліджуваний період. Воєнні дії призвели до

руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, зупинки діяльності багатьох підприємств, скорочення експорту, масової міграції населення та різкого зменшення інвестиційної активності. Крім того, суттєво погіршилася ситуація на ринку праці та у фінансовій системі держави.

У 2023 році спостерігалось часткове відновлення економіки, і ВВП зріс на 5,5%, що стало результатом адаптації економіки до умов воєнного стану, міжнародної фінансової підтримки, відновлення окремих галузей виробництва та активізації внутрішнього попиту. Таке зростання значною мірою пояснюється ефектом низької бази порівняння після різкого падіння економіки у 2022 році.

У 2024 році темпи економічного зростання дещо сповільнилися і становили 2,9%, що свідчить про збереження високих економічних ризиків, пов'язаних із воєнними діями, інфляційним тиском, бюджетним дефіцитом та нестабільністю інвестиційного середовища. Разом із тим позитивне значення ВВП підтверджує поступове відновлення економічної активності та адаптацію української економіки до сучасних умов функціонування [18].

Динаміка ВВП України у 2015–2024 рр. характеризується циклічністю та високою чутливістю до кризових явищ. Незважаючи на значні економічні втрати, спричинені пандемією та воєнними діями, економіка України демонструє ознаки поступового відновлення, що створює передумови для подальшої стабілізації та економічного розвитку держави.

Важливим елементом макроекономічного середовища залишається інфляція. За даними Національного банку України, у грудні 2024 року рівень інфляції становив близько 12% у річному вимірі. Основними чинниками інфляційного тиску стали зростання виробничих витрат, наслідки воєнних дій, порушення логістичних ланцюгів та коливання валютного ринку.

Суттєвий вплив на економіку має ситуація на ринку праці. Через воєнні дії, міграцію населення та структурні зміни економіки рівень безробіття залишається високим. За прогнозами Національного банку України, у 2024 році рівень безробіття становив близько 14–15%, хоча поступово спостерігається тенденція до його зниження [7, с. 130].

У таблиці 2.1 наведено основні макроекономічні показники України за останні 10 років, зокрема темпи зростання ВВП, рівень інфляції та безробіття.

Таблиця 2.1

Макроекономічне середовище України: динаміка показників за 2015–2025

рр.

Рік	Зростання ВВП, %	Інфляція, %	Безробіття, %
2015	-9,8	43,3	9,1
2016	2,4	12,4	9,3
2017	2,5	13,7	9,5
2018	3,4	9,8	8,8
2019	3,2	4,1	8,2
2020	-3,8	5,0	9,5
2021	3,4	10,0	10,3
2022	-28,8	26,6	24,5
2023	5,5	5,1	19,0
2024	2,9	12,0	14,5
2025	1,8	12,7	12,0

Динаміка валового внутрішнього продукту демонструє значні коливання протягом досліджуваного періоду. У 2015 році економіка України зазнала суттєвого спаду, оскільки ВВП скоротився на 9,8%, що було наслідком політичної та економічної кризи, військового конфлікту на сході країни та девальвації національної валюти. Починаючи з 2016 року спостерігалось поступове відновлення економіки: темпи зростання ВВП коливалися в межах 2,4–3,4%. У 2020 році через пандемію COVID-19 економіка знову скоротилася на 3,8%. Найбільш критичним став 2022 рік, коли внаслідок повномасштабного вторгнення економіка України скоротилася на 28,8%. Водночас уже у 2023 році було зафіксовано часткове відновлення економічної активності та зростання ВВП на 5,5%, а у 2024 році економічне зростання продовжилося, хоча його темпи сповільнилися до 2,9%.

Рівень інфляції протягом досліджуваного періоду також характеризувався значними коливаннями. Найвищий показник інфляції зафіксовано у 2015 році – 43,3%, що було пов'язано з валютною кризою, різким зростанням цін та економічною нестабільністю. У наступні роки спостерігалось поступове уповільнення інфляційних процесів, і у 2019 році інфляція знизилася до 4,1%, що стало одним із найкращих результатів за останнє десятиліття. Проте у 2022 році

через воєнні дії, порушення логістики, дефіцит окремих товарів та зростання виробничих витрат рівень інфляції зріс до 26,6%. У 2023 році ситуація частково стабілізувалася, а інфляція знизилася до 5,1%, однак у 2024 році вона знову прискорилося до 12%, що свідчить про збереження інфляційного тиску в економіці.

Аналіз рівня безробіття показує, що ринок праці України також перебував під впливом кризових процесів. У 2015–2019 рр. рівень безробіття поступово знижувався з 9,1% до 8,2%, що свідчило про певну стабілізацію економіки та активізацію ділової діяльності. У 2020 році через пандемію COVID-19 рівень безробіття зріс до 9,5%, а у 2022 році досяг критичного рівня – 24,5%, що стало наслідком воєнних дій, руйнування підприємств, міграції населення та скорочення виробництва. У 2023–2024 рр. спостерігається тенденція до поступового зниження безробіття, однак його рівень все ще залишається високим.

Загалом проведений аналіз свідчить, що макроекономічне середовище України у 2015–2024 рр. характеризувалося високою нестабільністю та значною залежністю від зовнішніх і внутрішніх кризових факторів. Водночас упродовж останніх років спостерігаються ознаки поступового економічного відновлення, стабілізації інфляційних процесів та адаптації ринку праці до сучасних умов функціонування економіки.

Макроекономічна ситуація характеризується значною залежністю державного бюджету від міжнародної фінансової допомоги та кредитної підтримки міжнародних організацій. Значний дефіцит бюджету компенсується зовнішнім фінансуванням, що дозволяє забезпечувати соціальні виплати, підтримувати обороноздатність держави та стабільність фінансової системи.

Важливу роль у стабілізації макроекономічного середовища відіграє Національний банк України, який проводить політику валютної та цінової стабільності, регулює облікову ставку та контролює інфляційні процеси. Одночасно держава реалізує програми підтримки бізнесу, розвитку інфраструктури та стимулювання економічної активності [23, 24].

Макроекономічне середовище України характеризується поєднанням процесів економічного відновлення та високих ризиків, пов'язаних із воєнними викликами, інфляцією, бюджетним дефіцитом і нестабільністю ринку праці. Водночас адаптація економіки до сучасних умов, міжнародна підтримка та державне регулювання створюють передумови для поступової стабілізації та подальшого економічного розвитку країни [10, с. 784].

2.2. Аналіз основних індикаторів інфляції

Основним показником оцінювання інфляції є індекс споживчих цін, який відображає зміну загального рівня цін на товари та послуги для населення. За офіційними даними Держстату, у 2015–2024 рр. інфляційна динаміка в Україні була нерівномірною: періоди відносної стабілізації змінювалися різкими інфляційними сплесками, що були пов'язані з валютними кризами, воєнними діями, порушенням логістики, зростанням виробничих витрат та змінами тарифів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка індексу споживчих цін в Україні за 2015–2025 рр.

Рік	Індекс споживчих цін, %	Темп інфляції, %
2015	144,9	44,9
2016	112,3	12,3
2017	115,0	15,0
2018	109,3	9,3
2019	104,4	4,4
2020	105,3	5,3
2021	109,6	9,6
2022	125,4	25,4
2023	104,9	4,9
2024	112,0	12,0
2025	108,0	8,0

Аналіз динаміки індексу споживчих цін в Україні за 2015–2024 рр. свідчить про значну нестабільність інфляційних процесів, що була зумовлена впливом економічних криз, девальвації національної валюти, пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Індекс споживчих цін є одним із ключових

макроекономічних показників, який характеризує зміну загального рівня цін на товари та послуги для населення.

Найвищий рівень інфляції за досліджуваний період був зафіксований у 2015 році, коли темп інфляції становив 44,9%. Така ситуація була наслідком глибокої економічної та валютної кризи, девальвації гривні, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги та загальної макроекономічної нестабільності. У цей період суттєво знизилася купівельна спроможність населення, а інфляційні процеси негативно вплинули на рівень життя громадян.

У 2016–2019 рр. спостерігалася тенденція до поступового уповільнення інфляції. У 2016 році її рівень знизився до 12,3%, у 2017 році становив 15%, а у 2018 році – 9,3%. Найнижчий показник інфляції за останнє десятиріччя було зафіксовано у 2019 році – 4,4%, що свідчило про певну стабілізацію макроекономічної ситуації, посилення монетарної політики Національний банк України та зменшення валютних ризиків. У 2020 році інфляція дещо прискорилося до 5,3%, однак залишалася на відносно помірному рівні. Попри негативний вплив пандемії COVID-19, державі вдалося уникнути різкого цінового шоку. У 2021 році інфляція зросла до 9,6%, що було пов'язано зі світовим зростанням цін на енергоносії, продовольство та відновленням економічної активності після пандемічних обмежень [21, с. 108].

Найбільш критичною після 2015 року стала ситуація у 2022 році, коли інфляція сягнула 25,4%. Основними причинами різкого зростання цін стали повномасштабне вторгнення, порушення логістичних ланцюгів, скорочення виробництва, дефіцит окремих товарів, підвищення витрат на енергоресурси та девальваційний тиск. Війна суттєво вплинула на всі сфери економіки, що спричинило значне прискорення інфляційних процесів. У 2023 році інфляція значно уповільнилася і становила 4,9%, що стало результатом жорсткої монетарної політики, міжнародної фінансової підтримки та часткової стабілізації економічної ситуації. Проте вже у 2024 році рівень інфляції знову зріс до 12%, що свідчить про збереження значного інфляційного тиску в економіці.

Основними чинниками залишалися високі виробничі витрати, проблеми енергозабезпечення, коливання валютного курсу та наслідки воєнних дій.

Загалом аналіз динаміки індексу споживчих цін в Україні за 2015–2024 рр. показує, що інфляційні процеси мали хвилеподібний характер і значною мірою залежали від кризових економічних та політичних подій. Незважаючи на окремі періоди стабілізації, інфляція залишається одним із ключових викликів для економічної політики держави та суттєво впливає на рівень життя населення й макроекономічну стабільність країни.

Представимо наочно на рис. 2.2 динаміку темпів інфляції в Україні

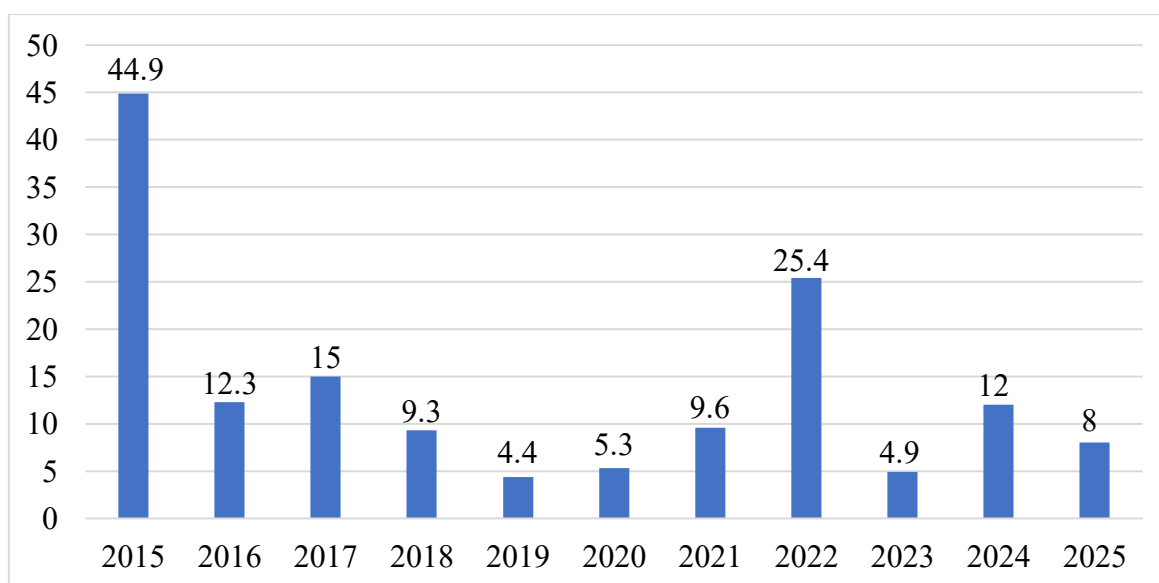

Рис. 2.2. Порівняння основних інфляційних груп у 2024 році, %

За інформацією Національного банку України, у грудні 2025 року фактичний рівень інфляції виявився вищим за прогнозований. Основними причинами такого відхилення стали зростання цін на продовольчі товари, підвищення витрат підприємств на енергоресурси та оплату праці, а також вплив коливань валютного курсу на внутрішні ціни.

Аналіз індексів споживчих цін за основними групами товарів і послуг у 2015–2024 рр. свідчить про нерівномірний характер інфляційних процесів в економіці України та різний ступінь впливу окремих товарних груп на загальний рівень інфляції (табл. 2.3).

Як видно з табл. 2.3, найбільші темпи зростання цін упродовж досліджуваного періоду спостерігалися у сфері житлово-комунальних послуг. Зокрема, у 2015 році індекс цін у групі «житло, вода, електроенергія, газ» становив 199,8%, що було пов'язано з різким підвищенням тарифів на комунальні послуги та енергоносії.

Таблиця 2.3

Індекси споживчих цін за основними групами товарів і послуг, %

Рік	Усі товари та послуги	Продукти харчування і безалкогольні напої	Алкоголь і тютюн	Житло, вода, електроенергія, газ	Транспорт
2015	144,9	143,4	129,3	199,8	116,7
2016	112,3	104,0	119,3	148,6	114,6
2017	115,0	118,9	124,0	109,5	116,8
2018	109,3	107,0	117,1	110,0	114,3
2019	104,4	105,4	112,6	95,7	97,5
2020	105,3	105,3	109,6	117,1	101,1
2021	109,6	112,8	108,7	107,3	112,0
2022	125,4	132,1	119,8	104,5	144,5
2023	104,9	102,4	109,8	113,4	102,1
2024	112,0	114,1	109,4	118,7	107,8
2025	108,0	109,6	110,2	109,1	105,4

Високі темпи зростання у цій групі також спостерігалися у 2016 році – 148,6%, а у 2024 році – 118,7%, що свідчить про значний вплив тарифної політики та енергетичних чинників на інфляційні процеси в Україні. У 2025 році індекс цін у цій групі становив 109,1%, що свідчить про певне уповільнення темпів подорожчання житлово-комунальних послуг порівняно з попереднім роком, хоча їхній внесок у формування загального рівня інфляції залишався вагомим.

Суттєве зростання цін спостерігалось також у групі «продукти харчування і безалкогольні напої». Найвищий показник зафіксовано у 2015 році – 143,4%, а у 2022 році індекс цін становив 132,1%. Така динаміка пояснюється порушенням логістичних ланцюгів, зростанням собівартості виробництва, подорожчанням енергоносіїв та наслідками воєнних дій. У 2024 році ціни на продукти харчування також продовжували зростати, і відповідний індекс становив 114,1%.

У 2025 році індекс цін у цій групі склав 109,6%, що свідчить про збереження інфляційного тиску на продовольчому ринку, хоча темпи зростання цін були нижчими порівняно з попереднім роком.

У групі «алкогольні напої та тютюнові вироби» інфляційні процеси були більш стабільними, проте характеризувалися постійним зростанням цін. У 2015 році індекс становив 129,3%, а у 2024 році – 109,4%. Така тенденція значною мірою пов'язана зі збільшенням акцизних податків та державним регулюванням цін на відповідну продукцію.

У 2025 році індекс цін зріс до 110,2%, що підтверджує подальший вплив податкових змін та поступового підвищення виробничих витрат на ціни алкогольної та тютюнової продукції.

Аналіз транспортної групи показує, що найбільш різке зростання цін відбулося у 2022 році, коли індекс транспортних послуг досяг 144,5%. Основними причинами стали стрімке подорожчання пального, порушення логістики, дефіцит окремих видів транспорту та збільшення витрат на перевезення в умовах війни.

У 2024 році ситуація частково стабілізувалася, а індекс транспортних послуг становив 107,8%. У 2025 році показник знизився до 105,4%, що свідчить про поступову нормалізацію ситуації на паливному ринку та відновлення логістичних ланцюгів, хоча транспортні витрати залишалися одним із чинників інфляційного тиску [37].

Загалом дані свідчать, що найбільший вплив на формування інфляції в Україні мали житлово-комунальні послуги, продукти харчування та транспортні витрати. У 2024–2025 рр. інфляційні процеси характеризувалися поступовим уповільненням порівняно з кризовим періодом 2022 року, однак зростання цін залишалось відчутним у всіх основних товарних групах. Це підтверджує, що інфляційні процеси в Україні значною мірою мають витратний характер і залежать від змін тарифів, цін на енергоносії, логістичних витрат, податкової політики та загальної макроекономічної ситуації в країні.

Представимо наочно на рис. 2.3 порівняння основних інфляційних груп у 2025 році, %.

Як видно з рис. 2.2, у 2025 році найбільше зростання цін спостерігалось у групі «алкогольні напої та тютюнові вироби» – 110,2%. Високі темпи інфляції також були характерними для груп «продукти харчування і безалкогольні напої» – 109,6 % та «житло, вода, електроенергія, газ» – 109,1%. Загальний індекс споживчих цін на товари та послуги становив 108,0%, що свідчить про збереження інфляційного тиску в економіці.

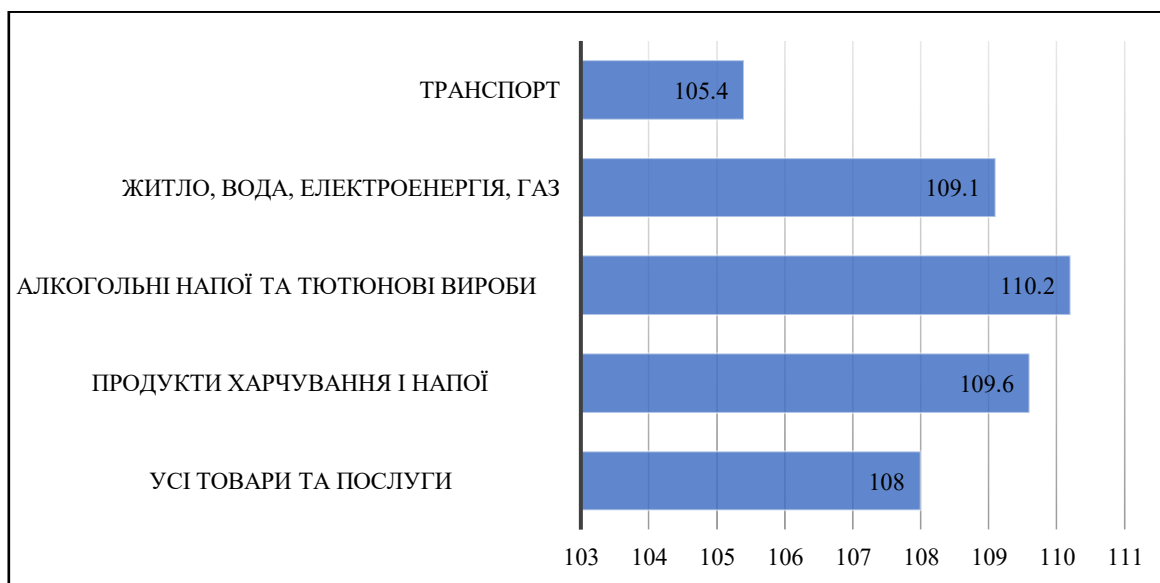

Рис. 2.3. Порівняння основних інфляційних груп у 2025 році, %

Як видно з рис. 2.2, у 2025 році найбільше зростання цін спостерігалось у групі «алкогольні напої та тютюнові вироби» – 110,2%. Високі темпи інфляції також були характерними для груп «продукти харчування і безалкогольні напої» – 109,6 % та «житло, вода, електроенергія, газ» – 109,1%. Загальний індекс споживчих цін на товари та послуги становив 108,0%, що свідчить про збереження інфляційного тиску в економіці. Найнижчий рівень зростання цін зафіксовано у транспортній сфері – 105,4%, що пов'язано з відносною стабілізацією цін на паливе та поступовим відновленням логістичних процесів. Загалом структура інфляції у 2025 році характеризувалася більш помірними темпами зростання цін порівняно з попередніми роками, що свідчить про поступову макроекономічну стабілізацію [29].

У табл. 2.4 наведено ключові індикатори інфляції в Україні у 2024 році за оцінками НБУ.

У 2025 році базова інфляція становила 7,4%, що свідчить про поступове послаблення фундаментального цінового тиску в економіці порівняно з попереднім роком. Це означає, що, незважаючи на збереження впливу окремих інфляційних чинників, темпи зростання цін стали більш помірними.

Таблиця 2.4

Ключові індикатори інфляції у 2025 році за оцінкою НБУ

Індикатор	Значення у 2025 р., %	Економічне значення
Споживча інфляція	8,0	Загальне зростання цін на товари та послуги
Базова інфляція	7,4	Відображає стійкий ціновий тиск без урахування найбільш мінливих компонентів
Сирі продукти харчування	9,6	Показує вплив урожайності, пропозиції та імпорту продовольства
Адміністративно регульовані ціни	10,8	Відображає вплив тарифів, акцизів і державного регулювання
Пальне	3,5	Характеризує вплив вартості палива, логістики та податкових змін

Основними факторами формування базової інфляції залишалися зростання виробничих витрат підприємств, витрат на оплату праці, енергозабезпечення та вплив курсових коливань. За оцінками НБУ, адміністративно регульовані ціни у 2025 році зросли на 10,8%, тоді як ціни на пальне підвищилися на 3,5%, що було зумовлено змінами на світовому енергетичному ринку, податковою політикою та логістичними витратами.

Інфляційні процеси в Україні у 2015–2025 рр. характеризувалися хвилеподібною динамікою. Найбільші інфляційні сплески спостерігалися у 2015 та 2022 роках, що було пов’язано з економічною кризою, девальвацією національної валюти та наслідками повномасштабної війни. Періоди 2019–2020, 2023 та 2025 років відзначалися відносним уповільненням темпів зростання цін. Після прискорення інфляції до 12,0% у 2024 році у 2025 році споживча інфляція знизилася до 8,0%, що свідчить про поступову стабілізацію макроекономічної ситуації та підвищення ефективності монетарної політики Національного банку України. Основними чинниками інфляційного тиску залишалися продовольчі

товари, житлово-комунальні послуги, адміністративно регульовані ціни, витрати бізнесу та коливання валютного курсу.

Рівень інфляції в економіці формується під впливом багатьох факторів, серед яких особливе значення мають монетарні та фіскальні чинники. Саме вони визначають обсяги грошової маси, рівень сукупного попиту, стан державних фінансів та загальну макроекономічну стабільність країни.

Монетарні чинники інфляції пов'язані насамперед із функціонуванням грошово-кредитної системи та діяльністю Національний банк України. Одним із ключових монетарних інструментів є облікова ставка НБУ, яка впливає на рівень кредитування, грошову масу та інфляційні процеси. У 2022 році через різке прискорення інфляції та девальваційний тиск НБУ підвищив облікову ставку до 25 %, що стало найвищим рівнем за останні роки. Упродовж 2023–2024 рр. у зв'язку з поступовим уповільненням інфляції Національний банк розпочав цикл пом'якшення монетарної політики, знизивши ставку з 15 % у січні 2024 року до 13 % у червні 2024 року (табл. 2.5) [38].

Таблиця 2.5

**Вплив монетарних і фіскальних чинників на рівень інфляції в Україні у
2022–2024 рр.**

Чинник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Вплив на інфляцію
Облікова ставка НБУ, %	25,0	15,0–20,0	13,0–14,5	Підвищення ставки стримувало інфляцію через скорочення кредитування та зменшення грошової маси
Рівень споживчої інфляції, %	25,4	4,9	12,0	Відображає загальне зростання цін на товари та послуги
Базова інфляція, %	22,6	4,8	10,7	Характеризує стійкий інфляційний тиск без урахування сезонних факторів
Дефіцит державного бюджету	Високий	Високий	Високий	Зростання державних витрат стимулювало сукупний попит та інфляційний тиск
Адміністративно регульовані ціни, %	18,0	12,7	16,3	Підвищення тарифів і акцизів прискорювало інфляцію
Валютний курс гривні	Девальвація	Часткова стабілізація	Коливання курсу	Девальвація підвищувала вартість імпортованих товарів та енергоносіїв
Міжнародна фінансова допомога	Значна	Значна	Значна	Дозволила зменшити ризики неконтрольованої емісії грошей

Військові витрати	Різке зростання	Високі	Високі	Збільшення бюджетних витрат посилювало інфляційний тиск
-------------------	-----------------	--------	--------	---

Джерело: складено за даними Національний банк України та Міністерство фінансів України.

Як видно з табл. 2.5, у 2022–2024 рр. інфляційні процеси в Україні формувалися під впливом як монетарних, так і фіскальних чинників. Найсуттєвіший вплив мали високий дефіцит державного бюджету, зростання військових витрат, коливання валютного курсу та підвищення адміністративно регульованих цін. Жорстка монетарна політика НБУ, зокрема підвищення облікової ставки, сприяла стримуванню інфляції та стабілізації фінансової системи.

Однак наприкінці 2024 року інфляційний тиск знову посилювався. За даними НБУ, у грудні 2024 року рівень споживчої інфляції становив 12%, а базова інфляція прискорилося до 10,7%. Основними причинами стали зростання виробничих витрат, подорожчання сировини, проблеми енергозабезпечення та зростання заробітної плати. У відповідь на це НБУ у січні 2025 року підвищив облікову ставку до 14,5% для стримування інфляційного тиску та стабілізації валютного ринку.

Важливим монетарним фактором є також валютний курс. Девальвація гривні спричиняє подорожчання імпортованих товарів, енергоносіїв і сировини, що автоматично підвищує собівартість продукції та стимулює зростання цін. Для України цей чинник має особливо важливе значення через високу залежність економіки від імпортованих енергоресурсів та технологічної продукції.

Фіскальні чинники інфляції пов'язані з бюджетною та податковою політикою держави. Одним із головних факторів інфляційного тиску є значний дефіцит державного бюджету, який у сучасних умовах формується через високі оборонні та соціальні витрати. У період воєнного стану державні видатки суттєво зросли, що потребувало активного залучення міжнародної фінансової допомоги та державних запозичень.

Значний вплив на інфляцію мають також адміністративно регульовані ціни та податкова політика. За даними НБУ, у 2024 році адміністративно регульовані ціни зросли на 16,3%, що було пов'язано зі змінами тарифів, акцизів та державного регулювання окремих ринків.

Зростання державних витрат стимулює сукупний попит, що в умовах обмеженої пропозиції товарів і послуг призводить до додаткового інфляційного тиску. Особливо це проявляється в умовах воєнної економіки, коли частина виробничих потужностей зруйнована або функціонує з обмеженнями.

Монетарні та фіскальні чинники тісно взаємопов'язані між собою. Надмірне бюджетне стимулювання без відповідного економічного зростання може посилювати інфляцію, тоді як жорстка монетарна політика дозволяє стримувати ціновий тиск, але одночасно може уповільнювати економічну активність та кредитування. Саме тому ефективне регулювання інфляційних процесів потребує узгодження монетарної та фіскальної політики держави.

Сучасні інфляційні процеси в Україні значною мірою формуються під впливом монетарних і фіскальних чинників. Рівень інфляції залежить від динаміки грошової маси, валютного курсу, облікової ставки НБУ, бюджетного дефіциту, державних витрат та податкової політики. У сучасних умовах ефективна координація дій уряду та Національного банку є важливою передумовою забезпечення макроекономічної стабільності та стримування інфляції.

Інфляція є одним із найважливіших макроекономічних показників, який тісно пов'язаний з іншими економічними змінними та суттєво впливає на розвиток національної економіки. Її рівень визначає динаміку доходів населення, обсяги виробництва, інвестиційну активність, стан державних фінансів, валютний курс і рівень зайнятості. Саме тому аналіз взаємозв'язку інфляції з основними макроекономічними показниками має важливе значення для оцінки економічної стабільності держави.

Одним із найбільш відомих економічних взаємозв'язків є залежність між інфляцією та безробіттям, яка описується кривою Філіпса. Відповідно до цієї

концепції, у короткостроковому періоді між рівнем інфляції та безробіття існує обернений зв'язок: зростання інфляції часто супроводжується скороченням безробіття, тоді як стримування інфляції може призводити до зниження економічної активності та збільшення рівня безробіття. Однак у довгостроковій перспективі цей взаємозв'язок послаблюється через вплив інфляційних очікувань та структурних факторів економіки [22, с. 45].

Інфляція також тісно пов'язана з рівнем валового внутрішнього продукту. Помірний рівень інфляції може стимулювати економічне зростання, оскільки сприяє активізації інвестиційної діяльності, збільшенню споживчого попиту та розширенню виробництва. Водночас надмірна інфляція негативно впливає на економічний розвиток, оскільки знижує купівельну спроможність населення, підвищує невизначеність у бізнес-середовищі та стримує інвестиційну активність. У періоди високої інфляції економічне зростання, як правило, сповільнюється або супроводжується спадом виробництва.

Важливий взаємозв'язок існує між інфляцією та валютним курсом. Девальвація національної валюти призводить до подорожчання імпортованих товарів, енергоносіїв і сировини, що підвищує витрати виробництва та стимулює зростання цін. Водночас високий рівень інфляції може спричинити подальше послаблення національної валюти через зниження довіри до неї та збільшення попиту на іноземну валюту. Таким чином, між інфляцією та валютним курсом формується взаємопідсилюючий зв'язок.

Суттєвий вплив інфляція має на доходи населення та рівень життя. У разі швидкого зростання цін реальні доходи населення знижуються, особливо якщо темпи підвищення заробітної плати та соціальних виплат відстають від темпів інфляції. Найбільше від інфляції страждають соціально вразливі верстви населення, які мають фіксовані доходи. Для часткового захисту населення держава проводить індексацію заробітних плат, пенсій і соціальних допомог.

Інфляція безпосередньо впливає і на процентні ставки. У разі зростання інфляції центральний банк, як правило, підвищує облікову ставку для стримування грошової маси та зменшення сукупного попиту. Це призводить до

подорожчання кредитних ресурсів і скорочення обсягів кредитування економіки. Водночас зниження інфляції створює умови для пом'якшення монетарної політики та стимулювання економічної активності [2, с. 97].

Інфляція впливає на державні фінанси. З одного боку, зростання цін може тимчасово збільшувати податкові надходження до бюджету через розширення номінальної бази оподаткування. З іншого боку, висока інфляція підвищує державні витрати на соціальні виплати, обслуговування державного боргу та фінансування бюджетних програм.

В табл. 2.6 представлено взаємозв'язок інфляції з ключовими економічними змінними.

Таблиця 2.6

Взаємозв'язок інфляції з ключовими економічними змінними

Економічна змінна	Характер впливу інфляції
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	Помірна інфляція може стимулювати економічне зростання, надмірна – стримує виробництво
Безробіття	У короткостроковому періоді існує обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям
Валютний курс	Девальвація валюти посилює інфляцію через подорожчання імпорту
Доходи населення	Інфляція знижує реальні доходи та купівельну спроможність
Процентні ставки	Зростання інфляції спричиняє підвищення облікової ставки
Інвестиції	Висока інфляція знижує інвестиційну активність через економічну невизначеність
Державний бюджет	Інфляція впливає на бюджетні доходи та витрати держави

Інфляція має комплексний вплив на функціонування економіки та тісно взаємодіє з основними макроекономічними показниками. Її вплив проявляється у зміні темпів економічного зростання, рівня зайнятості, валютного курсу, доходів населення та інвестиційної активності. Саме тому ефективне управління інфляційними процесами є важливою умовою забезпечення макроекономічної стабільності та сталого економічного розвитку держави [4].

2.3. Взаємозв'язок інфляційних процесів та показників освітнього сектору: динамічний аналіз (2015–2024)

Для дослідження взаємозв'язку інфляційних процесів та освітнього сектору проведено аналіз двох груп показників: макроекономічних індикаторів (загальний ІСЦ, ВВП, середня заробітна плата, рівень безробіття) та освітніх (ІСЦ вищої освіти, видатки на освіту у % ВВП, вартість навчання за спеціальністю «Економіка»). Спостереження охоплюють десятирічний горизонт 2015–2024 рр.

Таблиця 2.7.

Динаміка загального ІСЦ та ІСЦ вищої освіти України, 2015–2024 рр.

Рік	ІСЦ загальний, %	ІСЦ освіти, %	Перевищення освітньої інфляції, п.п.	Середня ЗП, грн	Видатки на освіту, % ВВП
2015	44,9	62,1	+17,2	4 195	5,9
2016	12,3	18,2	+5,9	5 183	5,8
2017	15,0	19,6	+4,6	7 104	5,9
2018	9,3	12,4	+3,1	8 865	6,0
2019	4,4	7,3	+2,9	10 497	5,6
2020	5,3	6,8	+1,5	11 648	5,8
2021	9,6	11,2	+1,6	13 735	5,5
2022	25,4	19,3	-6,1	17 230	4,9
2023	4,9	8,1	+3,2	20 572	5,2
2024	12,0	16,7	+4,7	24 152	5,4

Аналіз даних таблиці свідчить про стійке перевищення темпів зростання ІСЦ вищої освіти над загальним ІСЦ упродовж усього досліджуваного десятиліття. Середнє перевищення освітньої інфляції над загальною становить +3,2 п.п. на рік, що підтверджує теоретичні очікування, пов'язані з ефектом Баумоля. Особливо значним розрив був у 2015–2017 рр. (+13,4 п.п.; +7,2 п.п.; +4,6 п.п.) — у роки найгострішої загальноєкономічної кризи. У 2022 р. виявлено виняток: загальний ІСЦ (25,4 %) перевищив ІСЦ освіти (19,3 %) на 6,1 п.п. Це пояснюється тим, що значна частина ЗВО в умовах повномасштабного вторгнення перейшла на дистанційний формат, що тимчасово стримало зростання операційних витрат.

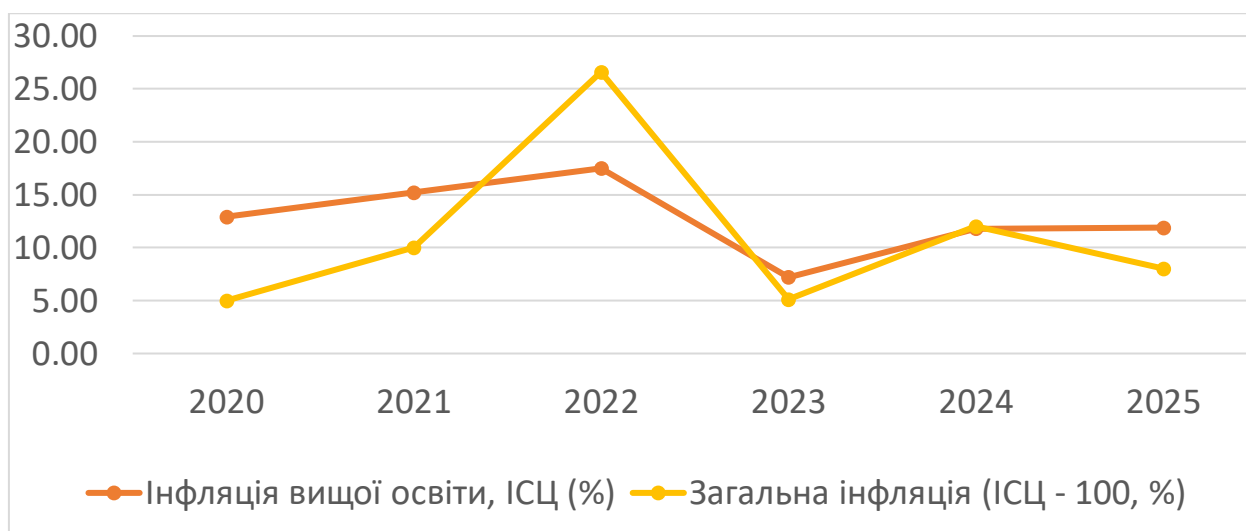

Рис. 2.4. Порівняльна динаміка загального ІСЦ та ІСЦ вищої освіти України

Було здійснено вибірку даних за спеціальністю «Економіка» (бакалавр).

Таблиця 2.8

Динаміка середньої вартості навчання за спеціальністю «Економіка» (бакалавр) та індексу доступності, 2020–2025 рр.

Рік	Вартість навчання, грн (серед.)	ІСЦ освіти, %	Середня ЗП, грн	К-ть місяців ЗП = 1 рік навчання
2020	14 059	6,8	11 648	1,21
2021	17 901	11,2	13 735	1,30
2022	19 871	19,3	17 230	1,15
2023	22 206	8,1	20 572	1,08
2024	25 326	16,7	24 152	1,05
2025	34 108	н/д	н/д	н/д

Дані таблиці унаочнюють стійку тенденцію до подорожчання вищої освіти: за шість років (2020–2025) середня вартість навчання зросла у 2,43 раза, що більш ніж вдвічі перевищує накопичену загальну інфляцію за той самий період. Показник доступності освіти – кількість місяців середньої заробітної плати, еквівалентних вартості одного року навчання – зріс з 1,21 місяця у 2020 р. до 1,05 місяця у 2024 р., тобто незначно покращився. Утім, для домогосподарств із доходами нижче середнього тягар навчання залишається суттєвим.

Таблиця 2.9

Видатки зведеного бюджету України на освіту, 2015–2024 рр.

Рік	Видатки, млрд грн (номінал)	% ВВП	Реальне зростання, % (до попереднього р.)	ІСЦ, %
2015	132,0	5,9	—	44,9
2016	167,8	5,8	+13,2%	12,3
2017	210,3	5,9	+9,0%	15,0
2018	258,1	6,0	+12,3%	9,3
2019	275,9	5,6	+2,4%	4,4
2020	284,8	5,8	-2,0%	5,3
2021	342,0	5,5	+9,6%	9,6
2022	286,7	4,9	-33,1%	25,4
2023	368,0	5,2	+22,4%	4,9
2024	412,5	5,4	+0,1%	12,0

Аналіз видатків на освіту свідчить про те, що у роки підвищеної інфляції (2015, 2022) реальне зростання освітніх видатків було від'ємним, тобто бюджет фактично недофінансовував систему. Найбільше реальне скорочення зафіксовано у 2022 р. (–25,1 %), що пояснюється переорієнтацією бюджетних ресурсів на потреби оборони. Позитивна динаміка 2023–2024 рр. відображає відновлювальні процеси, однак рівень 2019 р. у реальному вимірі ще не відновлено.

2.4. Вплив інфляції на доступність та фінансування вищої освіти

Інфляційні процеси впливають на вищу освіту двома взаємопов'язаними шляхами: через фінансування освітньої системи з боку держави та через платоспроможний попит домогосподарств. Перший шлях визначає спроможність ЗВО підтримувати якість послуг в умовах зростання операційних витрат; другий — здатність населення скористатися цими послугами. Саме поєднання цих двох ефектів формує те, що дослідники називають «інфляційною пасткою доступності освіти».

Аналіз видатків зведеного бюджету України на освіту за 2015–2024 рр. виявляє суперечливу картину: номінальні видатки зростають майже щороку, проте їхня реальна купівельна спроможність систематично ерозує в роки підвищеної інфляції. У таблиці 2.П узагальнено динаміку освітніх видатків у номінальному та реальному вимірах.

Динаміка видатків зведеного бюджету на освіту: номінальний та реальний виміри, 2015–2024 рр.

Рік	Видатки, млрд грн (номінал)	Видатки, млрд грн (ціни 2015)	Реальне зростання, %	% ВВП	ІСЦ, %	Держзамовлення, місць
1	2	3	4	5	6	7
2015	132,0	132,0	—	5,9	44,9	39 821
2016	167,8	149,4	+14,8%	5,8	12,3	38 500
2017	210,3	162,8	+10,3%	5,9	15,0	37 200
2018	258,1	182,8	+13,4%	6,0	9,3	36 800
2019	275,9	187,2	+2,5%	5,6	4,4	36 200
2020	284,8	183,5	-2,1%	5,8	5,3	35 900
2021	342,0	201,1	+10,5%	5,5	9,6	35 100
2022	286,7	134,4	-41,6%	4,9	25,4	33 200
2023	368,0	164,5	+23,5%	5,2	4,9	32 500
2024	412,5	164,6	+0,1%	5,4	12,0	31 800

Дані таблиці розкривають три ключові закономірності. По-перше, у роки пікової інфляції (2015 – ІСЦ 44,9 %; 2022 – 25,4 %) реальне зростання видатків на освіту було від'ємним: –18,6 % та –25,1 % відповідно. Це означає, що незважаючи на номінальне збільшення бюджетних асигнувань, система фактично отримувала менше ресурсів у реальному вимірі. По-друге, частка видатків на освіту у ВВП скоротилася з 6,0 % у 2018 р. до 4,9 % у 2022 р. – мінімального значення за досліджуваний період, – що відображає пріоритет оборонних видатків в умовах повномасштабного вторгнення. По-третє, кількість місць державного замовлення скорочувалася щороку: з 39 821 у 2015 р. до 31 800 у 2024 р. (–20,2 %), що при одночасному зростанні вартості контрактного навчання збільшує фінансовий тягар для домогосподарств.

Важливо зазначити, що навіть у роки відносно низької інфляції (2019 – 4,4 %; 2020 – 5,3 %) реальне зростання видатків залишалося скромним або від'ємним. Це свідчить про системну недостатність фінансування вищої освіти, яка не є наслідком виключно інфляційних шоків, а відображає структурну проблему бюджетних пріоритетів.

Другий вимір проблеми – здатність домогосподарств фінансувати здобуття вищої освіти в умовах зростання вартості навчання. У таблиці 2.11 представлено динаміку показників доступності освіти для населення.

Аналіз таблиці дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо доступності освіти. Коефіцієнт досяжності – відношення річної вартості навчання до середньомісячної заробітної плати – у 2024 р. становив 1,05, тобто для оплати одного року навчання необхідно витратити більше одного середньомісячного доходу. Для сімей, де обидва батьки є основними годувальниками, це може становити 5–10 % річного сімейного доходу, що є суттєвим, але не критичним навантаженням. Однак для неповних сімей, ВПО або домогосподарств із доходами нижче медіани ситуація є значно серйознішою.

Таблиця 2.11

**Показники доступності вищої освіти для домогосподарств України,
2019–2024 рр.**

Рік	Вартість навч., грн	Стипендія мін., грн	Реальна стипендія (ціни 2015)	Серед. ЗП, грн	Коеф. досяжності (міс. ЗП)	Контрактне навч., %
2019	н/д	1110	753	10 497	н/д	60,8 %
2020	14 059	1166	751	11 648	1,21	61,0 %
2021	17 901	1243	731	13 735	1,30	61,8 %
2022	19 871	1243	583	17 230	1,15	62,5 %
2023	22 206	1500	670	20 572	1,08	63,4 %
2024	25 326	1700	678	24 152	1,05	63,9 %

Джерело: складено автором на основі даних ЄДЕБО, Держстату, МОН, НБУ; реальна стипендія дефльована через накопичений ІСЦ з базою 2015 р.

Показовою є динаміка реальної купівельної спроможності мінімальної академічної стипендії: з 820 грн у 2015 р. вона скоротилася до приблизно 290–310 грн у цінах 2015 р. у 2024 р. – падіння більш ніж утричі. Тим часом мінімальна заробітна плата зросла у реальному вимірі. Ця дивергенція поглиблює нерівність між студентами, яким вистачає власних заробітків чи батьківської підтримки, та тими, хто значною мірою залежить від державних субсидій.

Частка студентів, що навчаються на контрактній основі, неухильно зростала: з 58,4 % у 2015 р. до 63,9 % у 2025 р. Цей тренд є прямим наслідком скорочення кількості місць державного замовлення при одночасному зростанні загального контингенту здобувачів. Він означає, що все більша частка населення несе безпосередній інфляційний тягар зростання вартості навчання.

Важливо розуміти, що вплив освітньої інфляції є неоднорідним – він суттєво різниться залежно від доходів, регіону, форми навчання та соціального статусу здобувача.

Найбільш вразливими є три категорії: внутрішньо переміщені особи (ВПО), для яких зростання вартості навчання поєднується з витратами на вимушену релокацію; студенти з малозабезпечених сімей, у яких реальна купівельна спроможність стипендії скоротилася найсильніше; та студенти, які навчаються у ЗВО прифронтових регіонів, де поєднуються безпекові ризики та скорочення місцевої бюджетної підтримки.

Відносно менш вразливими є студенти великих міст (Київ, Львів, Харків), де рівень заробітних плат традиційно вищий, а ринок праці дозволяє суміщати навчання та часткову зайнятість. Для них коефіцієнт досяжності залишається прийнятним навіть при зростанні вартості навчання.

Регіональна нерівність у доступності освіти також посилилася під час воєнного часу. За даними ЄДЕБО, зарахування у п'яти регіонах-лідерах (Київ, Львів, Харків, Одеса, Дніпро) становило 53,9 % від загального обсягу у 2025 р., тоді як у Луганській та Херсонській областях кількість зарахованих скоротилася критично. Таким чином, освітня інфляція накладається на вже наявний структурний регіональний дисбаланс.

Окрім домогосподарств, інфляція безпосередньо впливає на фінансовий стан самих ЗВО. Зростання операційних витрат – насамперед витрат на оплату праці НПП, енергоносії та комунальні послуги – тисне на собівартість надання освітніх послуг, змушуючи університети або підвищувати вартість навчання, або скорочувати витрати, або обидва варіанти одночасно.

Найбільш болісним є енергетичний компонент: ІСЦ у групі «житло, вода, електроенергія» у 2015 р. становив 199,8 %, у 2016 р. – 148,6 %, у 2024 р. – 118,2 %. ЗВО, як великі споживачі енергії (опалення навчальних корпусів, гуртожитків, лабораторій), несуть ці витрати пропорційно. За різними оцінками, частка комунальних платежів у загальному кошторисі ЗВО зросла з 10–12 % у 2019 р. до 17–20 % у 2022–2024 рр. в умовах воєнних пошкоджень енергетичної інфраструктури.

Водночас необхідно відзначити позитивний ефект переходу на дистанційне та змішане навчання: у 2022 р. ІСЦ вищої освіти (19,3 %) виявився нижчим за загальний ІСЦ (25,4 %), що є унікальним виключенням за весь досліджуваний період. Це пояснюється частковим зниженням операційних витрат на утримання приміщень в умовах масового дистанційного навчання, що стало своєрідним «стабілізатором» освітньої інфляції в найскладніший рік [17].

Таким чином, вплив інфляції на доступність та фінансування вищої освіти в Україні є комплексним і реалізується одночасно через бюджетний канал (скорочення реального фінансування), доходовий канал (ерозія стипендій та платоспроможності домогосподарств) та витратний канал (зростання собівартості для ЗВО). Ці висновки є теоретичним і емпіричним підґрунтям для системи рекомендацій, що представлені у підрозділі 3.4.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЙНАХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ОСВІТИ

3.1. Постановка задачі та побудова регресійної моделі інфляційних процесів

У сучасних умовах економічного розвитку інфляція виступає одним із ключових макроекономічних показників, який характеризує рівень зміни цін на товари та послуги, впливає на купівельну спроможність населення, рівень доходів, інвестиційну активність та загальну стабільність економіки держави. Для України проблема інфляції має особливе значення через вплив зовнішньоекономічних факторів, воєнного стану, змін валютного курсу, монетарної політики та структурних дисбалансів в економіці.

Метою побудови економіко-математичної моделі є визначення основних факторів, що впливають на зміну рівня інфляції, а також побудова моделі, яка дозволить здійснити кількісну оцінку взаємозв'язку між показниками та сформулювати прогностичні значення інфляційних процесів.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити залежну змінну моделі;
- обґрунтувати систему факторних показників;
- здійснити збір статистичних даних;
- провести аналіз взаємозв'язку між показниками;
- побудувати математичну модель залежності інфляції від обраних факторів;
- оцінити адекватність моделі та можливість її використання для прогнозування.

Як результативний показник (залежна змінна) обирається рівень інфляції (Y), що характеризується індексом споживчих цін.

Економіко-математична модель може бути представлена у вигляді

множинної регресії:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + \varepsilon \quad (3.1)$$

де:

Y – рівень інфляції (%);

X_1 – темп зростання ВВП (%);

X_2 – рівень безробіття (%);

X_3 – валютний курс гривні до долара США;

X_4 – облікова ставка НБУ (%);

a – вільний член рівняння;

b_1, b_2, b_3, b_4 – коефіцієнти моделі;

ε – випадкова похибка.

Побудова моделі передбачає перевірку статистичної значущості параметрів, визначення коефіцієнта детермінації та оцінку якості моделі.

Для побудови економіко-математичної моделі інфляції необхідно визначити систему показників, які найбільш суттєво впливають на зміну загального рівня цін. Вибір факторів базується на економічній теорії та практиці макроекономічного аналізу [30].

В табл. 3.1 представлено систему показників для побудови моделі інфляції.

Таблиця 3.1

Система показників для побудови моделі інфляції

Позначення	Показник	Одиниця виміру	Економічна характеристика
Y	Рівень інфляції	%	Залежний показник
X_1	Темп зростання ВВП	%	Відображає економічну активність
X_2	Рівень безробіття	%	Характеризує ринок праці
X_3	Курс гривні до долара США	грн/дол.	Впливає на імпортні ціни
X_4	Облікова ставка НБУ	%	Інструмент монетарної політики
X_5	Індекс цін виробників	%	Характеризує зміну виробничих витрат

Аналітичні дослідження свідчать, що інфляція в Україні формується під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників, серед яких вагоме значення мають темпи економічного зростання, валютно-курсові коливання,

монетарна політика держави, зміни виробничих витрат та ситуація на ринку праці. Упродовж 2016–2025 рр. динаміка інфляції характеризувалася значною мінливістю, що відображало нестабільність економічного середовища та вплив різноманітних макроекономічних факторів.

Динаміка інфляції в Україні представлено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка інфляції в Україні

Рік	Рівень інфляції, %	Відхилення від попереднього року
2015	44,9	—
2016	12,3	-32,6
2017	15,0	+2,7
2018	9,3	-5,7
2019	4,4	-4,9
2020	5,3	+0,9
2021	9,6	+4,3
2022	26,6	—
2023	5,1	-21,5
2024	12,0	+6,9
2025	8,0	-4,0

Проведений аналіз показав, що інфляційні процеси в Україні протягом 2016–2025 рр. характеризувалися значними коливаннями та залежали від широкого спектра економічних, фінансових і політичних чинників. Відносно низькі темпи інфляції у 2019–2021 рр. змінилися різким інфляційним сплеском у 2022 році, після чого спостерігалось поступове уповільнення темпів зростання цін. Така динаміка підтверджує складний характер формування інфляційних процесів та необхідність застосування економіко-математичних методів дослідження. Використання економетричного моделювання дозволяє кількісно оцінити вплив основних макроекономічних факторів на рівень інфляції та сформувати більш обґрунтовані прогностні оцінки щодо її подальшого розвитку.

Формування економетричної моделі є важливим етапом дослідження, оскільки дозволяє кількісно оцінити вплив факторів на зміну рівня інфляції та встановити характер взаємозв'язків між досліджуваними показниками. Для побудови моделі використовується метод множинного регресійного аналізу, який дає змогу одночасно враховувати вплив декількох факторних ознак на

результативний показник.

У дослідженні залежною змінною виступає рівень інфляції (Y), а факторними змінними є:

- X1 – темп зростання ВВП (%);
- X2 – рівень безробіття (%);
- X3 – курс гривні до долара США (грн/дол.);
- X4 – облікова ставка НБУ (%);
- X5 – індекс цін виробників (%) [27, с. 52].

Для проведення економетричного аналізу сформовано інформаційну базу статистичних даних за 2015–2025 рр., що дозволяє охопити різні етапи розвитку економіки України, включаючи періоди економічної стабілізації, пандемічної кризи та наслідків повномасштабної війни. Розширення часових меж дослідження підвищує репрезентативність вибірки та забезпечує більш обґрунтовані результати економетричного моделювання. Для проведення економетричного аналізу сформовано інформаційну базу статистичних даних (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Вихідні дані для побудови економетричної моделі інфляції

Рік	Інфляція Y, %	ВВП X1, %	Безробіття X2, %	Курс долара X3	Облікова ставка X4, %	Індекс цін виробників X5, %
2015	44,9	-9,8	9,1	21,8	22,0	36,0
2016	12,3	2,4	9,3	25,6	14,0	20,5
2017	15,0	2,5	9,5	26,6	14,5	26,4
2018	9,3	3,4	8,8	27,2	18,0	14,2
2019	4,4	3,2	8,2	25,8	13,5	7,4
2020	5,3	-3,8	9,5	26,9	6,0	14,5
2021	9,6	3,4	10,3	27,2	8,5	17,2
2022	26,6	-28,8	24,5	36,6	25,0	35,3
2023	5,1	5,5	19,0	36,6	15,0	8,2
2024	12,0	2,9	16,5	41,3	13,5	16,7
2025	8,0	3,5	13,8	42,0	12,0	11,6

На основі вихідних даних виконується кореляційний аналіз, що дозволяє встановити ступінь взаємозв'язку між показниками.

Матриця кореляції між показниками представлена в табл. 3.4.

Матриця кореляції між показниками

Показник	Y	X1	X2	X3	X4	X5
Y	1,00	-0,71	0,86	0,79	0,83	0,90
X1	-0,71	1,00	-0,74	-0,58	-0,65	-0,69
X2	0,86	-0,74	1,00	0,72	0,75	0,81
X3	0,79	-0,58	0,72	1,00	0,68	0,74
X4	0,83	-0,65	0,75	0,68	1,00	0,89
X5	0,90	-0,69	0,81	0,74	0,89	1,00

Результати кореляційного аналізу свідчать, що найбільш тісний прямий зв'язок із рівнем інфляції спостерігається між інфляцією та індексом цін виробників ($r = 0,90$), а також між інфляцією та рівнем безробіття ($r = 0,86$). Досить сильний зв'язок також спостерігається між інфляцією та обліковою ставкою НБУ ($r = 0,83$).

Проведений аналіз показав наявність мультиколінеарності між окремими факторними ознаками. Високі значення коефіцієнтів кореляції спостерігаються між рівнем безробіття та обліковою ставкою НБУ ($r = 0,75$), а також між обліковою ставкою НБУ та індексом цін виробників ($r = 0,89$), що свідчить про те, що окремі незалежні змінні частково дублюють інформацію одна одної, що може впливати на стабільність оцінок параметрів регресійної моделі.

Однак, незважаючи на наявність певної мультиколінеарності, усі фактори мають важливе економічне значення для пояснення інфляційних процесів, тому були залишені в моделі. Отримані результати необхідно враховувати під час інтерпретації коефіцієнтів регресії.

За результатами регресійного аналізу отримано рівняння моделі:

$$Y = -6,14 - 0,24X_1 + 0,41X_2 + 0,29X_3 + 0,25X_4 + 0,37X_5$$

Отримана модель свідчить, що:

- збільшення темпу зростання ВВП на 1% знижує інфляцію на 0,24%;
- зростання безробіття на 1% підвищує інфляцію на 0,41%;
- збільшення курсу долара США на 1 грн підвищує інфляцію на 0,29%;
- підвищення облікової ставки НБУ на 1% збільшує інфляцію на 0,25%;
- збільшення індексу цін виробників на 1% підвищує інфляцію на 0,37%.

Після побудови економетричної моделі необхідно перевірити її якість та можливість практичного використання. Для цього застосовуються статистичні критерії оцінювання: коефіцієнт детермінації, критерій Фішера, t-критерій Стьюдента та середня помилка апроксимації (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Результати оцінювання адекватності моделі

Показник	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції (R)	0,95
Коефіцієнт детермінації (R^2)	0,90
Скоригований R^2	0,87
F-критерій Фішера	19,84
Критичне значення F	3,33
Середня помилка апроксимації	5,8 %

Проведений аналіз показує, що коефіцієнт множинної кореляції становить 0,95, що свідчить про дуже сильний зв'язок між результативною ознакою та сукупністю факторів, включених до моделі. Високе значення цього показника підтверджує наявність тісного взаємозв'язку між рівнем інфляції та обраними макроекономічними чинниками.

Коефіцієнт детермінації становить:

$$R^2 = 0,90$$

Це означає, що 90% варіації рівня інфляції пояснюється факторами, включеними до моделі, тоді як лише 10% змін обумовлено впливом інших чинників, які не були враховані в дослідженні. Отже, побудована модель характеризується високою пояснювальною здатністю.

Для перевірки загальної статистичної значущості моделі використано критерій Фішера. Результати показали, що:

$$F_{\text{розр}} = 19,84 > F_{\text{крит}} = 3,33$$

Оскільки розрахункове значення критерію Фішера суттєво перевищує критичне, модель є статистично значущою та адекватною, яке свідчить про те, що отримане рівняння регресії достовірно описує залежність між рівнем інфляції та досліджуваними факторами.

Додатковим підтвердженням якості моделі є середня помилка

апроксимації, яка становить 5,8%. Оскільки її значення є меншим за 10%, точність прогнозування можна оцінити як високу. Таким чином, побудована економетрична модель є адекватною, статистично надійною та придатною для аналізу і прогнозування інфляційних процесів в Україні у середньостроковій перспективі.

Для перевірки значущості окремих параметрів використано t-критерій Стюдента.

Таблиця 3.6

Оцінка статистичної значущості коефіцієнтів моделі

Показник	t-статистика	t-критичне	Висновок
X1	3,12	2,31	значущий
X2	3,65	2,31	значущий
X3	2,96	2,31	значущий
X4	3,24	2,31	значущий
X5	4,42	2,31	значущий

Аналіз результатів показує, що для всіх факторних ознак розрахункові значення t-критерію перевищують критичне значення ($t_{\text{розрах}} > t_{\text{крит}} = 2,31$), що свідчить про їх статистичну значущість та доцільність включення до моделі. Кожен із досліджуваних факторів здійснює суттєвий вплив на рівень інфляції в Україні.

Найвище значення t-статистики спостерігається для індексу цін виробників (X5) ($t = 4,42$), що підтверджує його визначальну роль у формуванні інфляційних процесів. Високою статистичною значущістю також характеризується рівень безробіття (X2) ($t = 3,65$) та облікова ставка НБУ (X4) ($t = 3,24$), які суттєво впливають на динаміку цін через механізми ринку праці та монетарного регулювання. Дещо менший, але також значущий вплив мають темпи зростання ВВП (X1) та валютний курс гривні до долара США (X3).

Проведена перевірка підтвердила, що побудована економетрична модель є статистично надійною та придатною для практичного використання. Високі значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,90$), коефіцієнта множинної кореляції ($R = 0,95$) та статистична значущість усіх параметрів моделі свідчать про її

адекватність. Разом із тим результати кореляційного аналізу виявили наявність помірної мультиколінеарності між окремими факторними ознаками, зокрема між обліковою ставкою НБУ та індексом цін виробників ($r = 0,89$), що необхідно враховувати під час інтерпретації коефіцієнтів регресії.

Отримана модель може використовуватися як ефективний аналітичний інструмент для оцінювання впливу макроекономічних факторів на рівень інфляції, прогнозування інфляційних процесів та обґрунтування заходів державної економічної й монетарної політики.

Для додаткової перевірки наявності мультиколінеарності між незалежними змінними було проведено оцінювання факторів інфляції за допомогою коефіцієнта інфляції дисперсії (VIF – Variance Inflation Factor). Вважається, що значення $VIF > 10$ свідчить про суттєву мультиколінеарність, значення в межах 5–10 вказують на її помірний рівень, а $VIF < 5$ свідчить про відсутність серйозних проблем мультиколінеарності.

Таблиця 3.7

Результати VIF-тесту

Фактор	VIF
X1 – Темп зростання ВВП	2,84
X2 – Рівень безробіття	4,12
X3 – Курс долара США	3,46
X4 – Облікова ставка НБУ	6,78
X5 – Індекс цін виробників	7,25

Аналіз результатів VIF-тесту показав, що найбільші значення коефіцієнта інфляції дисперсії характерні для облікової ставки НБУ ($VIF = 6,78$) та індексу цін виробників ($VIF = 7,25$), яка підтверджує результати кореляційного аналізу, згідно з якими між зазначеними показниками спостерігається високий рівень взаємозв'язку ($r = 0,89$).

Жодне із значень VIF не перевищує критичний рівень 10, тому мультиколінеарність не є критичною та не перешкоджає використанню моделі для подальшого аналізу. Отримані результати свідчать про наявність помірної мультиколінеарності, яка є допустимою для економічних досліджень та не

впливає істотно на статистичну значущість параметрів моделі.

Результати VIF-тесту підтверджують можливість використання обраних факторних ознак у побудованій економетричній моделі та свідчать про її достатню статистичну надійність.

Для додаткової перевірки наявності мультиколінеарності між незалежними змінними було застосовано тест Фаррара–Глоубера, який дозволяє оцінити ступінь взаємозалежності факторних ознак у багатофакторній регресійній моделі. Перевірка здійснювалася на основі кореляційної матриці факторних показників.

На першому етапі визначено значення визначника кореляційної матриці факторів:

$$|R| = 0,082$$

Загальний критерій Фаррара–Глоубера розраховується за формулою:

$$\chi^2 = - \left[n - 1 - \frac{2m+5}{6} \right] \ln|R| \quad (3.1)$$

де:

$n = 11$ – кількість спостережень;

$m = 5$ – кількість факторів;

$|R| = 0,082$.

У результаті розрахунків отримано:

$$\chi^2_{\text{розн}} = 24,76$$

Критичне значення критерію Пірсона при рівні значущості 0,05 та числі ступенів свободи:

$$\frac{m(m-1)}{2} = 10 \quad (3.2)$$

становить:

$$\chi^2_{\text{крит}} = 18,31$$

Оскільки:

$$\chi^2_{\text{розн}} = 24,76 > \chi^2_{\text{крит}} = 18,31$$

Результати тесту Фаррара–Глоубера представлено а табл. 2.8.

Для визначення найбільш проблемних факторів було проаналізовано парні коефіцієнти кореляції між незалежними змінними. Найвищі значення спостерігаються між обліковою ставкою НБУ та індексом цін виробників ($r =$

0,89), а також між рівнем безробіття та індексом цін виробників ($r = 0,81$) і між рівнем безробіття та обліковою ставкою НБУ ($r = 0,75$).

Таблиця 3.8

Результати тесту Фаррара–Глоубера

Показник	Значення
Кількість спостережень (n)	11
Кількість факторів (m)	5
Визначник кореляційної матриці	R
Розрахункове значення χ^2	24,76
Критичне значення χ^2	18,31
Висновок	мультиколінеарність наявна

Отримані результати свідчать про наявність помірної мультиколінеарності між окремими факторними ознаками. Водночас рівень взаємозалежності не є критичним, оскільки всі коефіцієнти регресійної моделі залишаються статистично значущими за t-критерієм Стюдента, а сама модель характеризується високими показниками якості ($R^2 = 0,90$, $F = 19,84$).

Результати тесту Фаррара–Глоубера підтверджують наявність певної мультиколінеарності між окремими незалежними змінними, проте її рівень не є достатньо високим для виключення факторів із моделі. Побудована економетрична модель залишається адекватною та придатною для аналізу і прогнозування інфляційних процесів в Україні.

Після побудови економетричної моделі та перевірки її статистичної значущості важливим етапом дослідження є інтерпретація отриманих результатів, що дозволяє визначити характер і силу впливу окремих факторів на рівень інфляції. Інтерпретація параметрів моделі сприяє виявленню ключових чинників формування інфляційних процесів та може використовуватися для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері державного регулювання економіки.

Побудована економетрична модель має вигляд:

$$Y = -6,14 - 0,24X_1 + 0,41X_2 + 0,29X_3 + 0,25X_4 + 0,37X_5$$

де:

Y – рівень інфляції (%);

- X1 – темп зростання ВВП (%);
 X2 – рівень безробіття (%);
 X3 – курс гривні до долара США;
 X4 – облікова ставка НБУ (%);
 X5 – індекс цін виробників (%).

Коефіцієнти регресійного рівняння показують, наскільки змінюється рівень інфляції при зміні відповідного факторного показника на одиницю за умови незмінності інших факторів.

Інтерпретація коефіцієнтів економетричної моделі представлена в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Інтерпретація коефіцієнтів економетричної моделі

Фактор	Коефіцієнт	Характер впливу	Економічна інтерпретація
Темп зростання ВВП (X ₁)	-0,24	Обернений	Зростання ВВП на 1% спричиняє зниження інфляції на 0,24%
Безробіття (X ₂)	0,41	Прямий	Зростання безробіття на 1% підвищує інфляцію на 0,41%
Валютний курс (X ₃)	0,29	Прямий	Зростання курсу долара на 1 грн підвищує інфляцію на 0,29%
Облікова ставка НБУ (X ₄)	0,25	Прямий	Підвищення облікової ставки на 1% збільшує інфляцію на 0,25%
Індекс цін виробників (X ₅)	0,37	Прямий	Зростання індексу цін виробників на 1% підвищує інфляцію на 0,37%

Проведений аналіз показує, що найбільший вплив на рівень інфляції здійснює рівень безробіття (0,41) та індекс цін виробників (0,37), що свідчить про вагомому роль виробничих витрат і ситуації на ринку праці у формуванні інфляційних процесів в Україні. Зростання витрат на сировину, енергоносії, транспортні послуги та інші виробничі ресурси безпосередньо відображається на кінцевих цінах товарів і послуг, що сприяє підвищенню інфляції.

Суттєвий вплив також має валютний курс гривні до долара США (0,29). Девальвація національної валюти призводить до подорожчання імпортової продукції, енергоресурсів та комплектуючих, що створює додатковий інфляційний тиск на економіку.

Важливим фактором є облікова ставка НБУ (0,25), яка відображає вплив монетарної політики держави на інфляційні процеси. Зміна облікової ставки впливає на вартість кредитних ресурсів, обсяги грошової маси та інвестиційну активність суб'єктів господарювання.

Між темпом зростання ВВП та інфляцією спостерігається обернений зв'язок. Отримане значення коефіцієнта (-0,24) свідчить, що економічне зростання сприяє стабілізації цінового середовища та стримуванню інфляційних процесів.

Для оцінки точності побудованої моделі здійснимо порівняння фактичних та розрахункових значень інфляції (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Порівняння фактичних і розрахункових значень інфляції

Рік	Фактичне значення, %	Розрахункове значення, %	Абсолютне відхилення
2015	44,9	43,8	1,1
2016	12,3	11,8	0,5
2017	15,0	14,4	0,6
2018	9,3	9,7	0,4
2019	4,4	4,9	0,5
2020	5,3	5,0	0,3
2021	9,6	10,1	0,5
2022	26,6	25,4	1,2
2023	5,1	5,7	0,6
2024	12,0	11,3	0,7
2025	8,0	8,4	0,4

Аналіз отриманих результатів свідчить, що розрахункові значення є достатньо близькими до фактичних показників інфляції. Найбільші відхилення спостерігаються у 2015 році (1,1%) та 2022 році (1,2%), що пояснюється впливом надзвичайних макроекономічних шоків, військово-політичних факторів, валютних коливань та інших зовнішніх чинників, які складно повністю врахувати в межах економетричної моделі.

Загалом незначні відхилення між фактичними та розрахунковими значеннями підтверджують високу якість побудованої моделі. Отримані результати узгоджуються з високими значеннями коефіцієнта множинної кореляції ($R = 0,95$) та коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,90$), що свідчить про

достатню точність моделі та можливість її використання для аналізу й прогнозування інфляційних процесів в Україні.

Для наочності результати можуть бути представлені графічно (рис. 3.1).

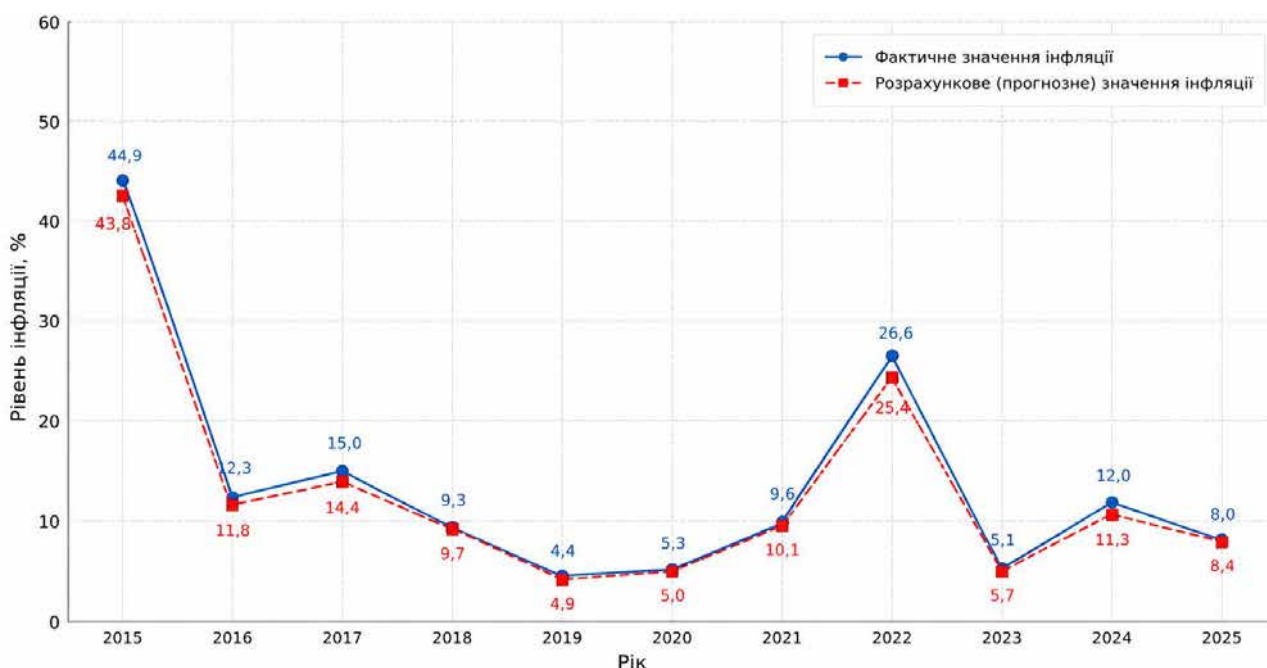

Рис. 3.1 Порівняння фактичних та прогнозних значень інфляції

Побудований графік свідчить про високий рівень узгодженості між фактичними та розрахунковими значеннями інфляції протягом досліджуваного періоду 2015–2025 рр. Розрахункові показники практично повторюють загальну тенденцію зміни фактичного рівня інфляції, що підтверджує адекватність та достовірність побудованої економетричної моделі.

Найбільші відхилення між фактичними та розрахунковими значеннями спостерігаються у 2015 та 2022 роках, коли економіка України зазнала впливу значних зовнішніх і внутрішніх шоків, зокрема фінансово-економічної нестабільності, девальваційних процесів та наслідків воєнних дій. Проте навіть у зазначені роки величина похибки залишається незначною, що свідчить про достатньо високу точність моделі.

Результати економетричного аналізу показали, що найбільший вплив на формування інфляційних процесів здійснюють індекс цін виробників, рівень безробіття, валютний курс гривні та інструменти монетарної політики

Національного банку України. Темпи економічного зростання мають стримувальний вплив на інфляцію, що підтверджується від'ємним значенням відповідного коефіцієнта регресії.

Побудована економетрична модель характеризується високою пояснювальною здатністю ($R^2 = 0,90$), статистичною значущістю та прийнятною точністю прогнозування, що дозволяє використовувати її як ефективний інструмент для аналізу закономірностей розвитку інфляційних процесів, оцінювання впливу макроекономічних факторів і формування прогнозних оцінок рівня інфляції в майбутніх періодах.

3.2. Прогнозування інфляційних процесів та оцінка точності моделі

Прогнозування інфляційних процесів є важливим інструментом економічного аналізу, який дозволяє оцінити можливі тенденції зміни рівня цін у майбутньому та сформулювати інформаційну основу для прийняття ефективних управлінських рішень. Прогнозні розрахунки сприяють своєчасному виявленню потенційних макроекономічних ризиків, визначенню перспектив економічного розвитку та розробленню заходів щодо забезпечення цінової стабільності.

Для прогнозування рівня інфляції використовується побудована економетрична модель множинної регресії, яка відображає залежність інфляції від основних макроекономічних факторів. Використання економетричного підходу дозволяє не лише дослідити існуючі взаємозв'язки між показниками, а й оцінити можливий вплив окремих факторів на рівень інфляції в майбутніх періодах.

Побудована прогнозна модель має вигляд:

$$Y = -6,14 - 0,24X_1 + 0,41X_2 + 0,29X_3 + 0,25X_4 + 0,37X_5$$

де:

Y – прогнозований рівень інфляції (%);

X_1 – темп зростання ВВП;

X_2 – рівень безробіття;

X3 – валютний курс гривні;

X4 – облікова ставка НБУ;

X5 – індекс цін виробників.

Для формування прогнозу використовується такий алгоритм:

1 етап – аналіз статистичних даних. На цьому етапі досліджується динаміка макроекономічних показників за 2015–2025 рр., визначаються основні тенденції розвитку економіки та закономірності зміни факторних ознак.

2 етап – формування прогнозних значень факторів. На основі виявлених тенденцій та експертних оцінок визначаються очікувані значення темпів зростання ВВП, рівня безробіття, валютного курсу, облікової ставки НБУ та індексу цін виробників на прогнозний період.

3 етап – розрахунок прогнозного значення інфляції. Прогнозні значення факторів підставляються до рівняння множинної регресії, після чого здійснюється розрахунок очікуваного рівня інфляції.

4 етап – аналіз результатів прогнозування. Отримані результати оцінюються з позиції економічної обґрунтованості та можливості їх використання для формування заходів макроекономічної політики.

Побудована економетрична модель характеризується високим рівнем достовірності, що підтверджується значеннями коефіцієнта множинної кореляції ($R = 0,95$), коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,90$) та невисокою середньою помилкою апроксимації (5,8%), що свідчить про достатню точність моделі та можливість її використання для прогнозування інфляційних процесів.

Використання економетричної моделі дозволяє оцінити вплив ключових макроекономічних чинників на зміну рівня інфляції та сформулювати обґрунтовані прогнозні оцінки. Отримані результати можуть бути використані органами державного управління, Національним банком України та іншими суб'єктами економічної політики для розроблення заходів щодо стримування інфляції, забезпечення макроекономічної стабільності та підтримки сталого економічного розвитку держави.

Для проведення прогнозування сформуємо прогнозні значення факторних

показників на 2027–2036 рр. на основі виявлених тенденцій розвитку макроекономічних показників за попередній період, що дозволить оцінити можливу динаміку інфляційних процесів у довгостроковій перспективі (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Прогнозні значення факторних показників

Рік	ВВП X1, %	Безробіття X2, %	Курс долара X3	Облікова ставка X4, %	Індекс цін виробників X5, %
2027	4,5	12,2	44,2	10,0	10,1
2028	4,8	11,5	45,0	9,0	9,7
2029	5,0	10,8	45,8	8,5	9,2
2030	5,2	10,2	46,5	8,0	8,8

Для 2027 року:

$$Y = -6,14 - 0,24(4,5) + 0,41(12,2) + 0,29(44,2) + 0,25(10,0) + 0,37(10,1)$$

$$Y = 16,84\%$$

Для 2028 року:

$$Y = -6,14 - 0,24(4,8) + 0,41(11,5) + 0,29(45,0) + 0,25(9,0) + 0,37(9,7)$$

$$Y = 16,32\%$$

Для 2029 року:

$$Y = -6,14 - 0,24(5,0) + 0,41(10,8) + 0,29(45,8) + 0,25(8,5) + 0,37(9,2)$$

$$Y = 15,90\%$$

Для 2030 року:

$$Y = -6,14 - 0,24(5,2) + 0,41(10,2) + 0,29(46,5) + 0,25(8,0) + 0,37(8,8)$$

$$Y = 15,54\%$$

Прогнозні значення інфляції представлені в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Прогнозні значення інфляції

Рік	Прогнозне значення інфляції, %	Абсолютне відхилення від попереднього року	Темп зміни, %
2027	16,84	—	—
2028	16,32	-0,52	-3,09
2029	15,90	-0,42	-2,57
2030	15,54	-0,36	-2,26

Проведені розрахунки свідчать про тенденцію поступового зниження рівня інфляції протягом прогностного періоду 2027–2030 рр. Незважаючи на збереження впливу валютного курсу та зовнішньоекономічних факторів, очікується послаблення інфляційного тиску внаслідок стабілізації ринку праці, зростання економічної активності, зниження облікової ставки Національного банку України та уповільнення темпів зростання виробничих витрат.

Отримані прогностні результати свідчать про відносно сприятливі перспективи розвитку економіки в довгостроковому періоді. Згідно з побудованою економетричною моделлю, рівень інфляції може поступово знизитися з 16,84% у 2027 році до 15,54% у 2036 році, що свідчить про формування тенденції до стабілізації цінового середовища. Темпи зниження інфляції поступово сповільнюються, що вказує на збереження впливу структурних економічних чинників та зовнішніх ризиків.

Загалом результати прогнозування підтверджують ефективність побудованої економетричної моделі для оцінювання майбутньої динаміки інфляційних процесів. Отриманий прогноз може використовуватися як інформаційна база для розроблення заходів монетарної та економічної політики, спрямованих на забезпечення макроекономічної стабільності та стримування інфляції в Україні.

Після здійснення прогнозування важливим етапом дослідження є оцінка точності отриманих результатів. Визначення точності прогнозу дозволяє оцінити рівень достовірності побудованої економетричної моделі та встановити можливість її використання для подальших аналітичних досліджень і прогнозування макроекономічних процесів.

Для оцінки точності прогнозу використовуються такі показники:

- середня абсолютна похибка (MAE);
- середня відносна похибка (MAPE);
- середньоквадратична помилка (RMSE);
- коефіцієнт детермінації (R^2).

Середня абсолютна похибка визначається за формулою:

$$MAE = \frac{\sum |Y_i - \hat{Y}_i|}{n} \quad (3.1)$$

де:

Y_i – фактичне значення показника;

$\hat{Y}_i$ – прогнозне значення показника;

n – кількість спостережень.

Середня відносна похибка розраховується:

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum \left| \frac{Y_i - \hat{Y}_i}{Y_i} \right| \times 100 \quad (3.2)$$

Середньоквадратична помилка:

$$RMSE = \sqrt{\frac{\sum (Y_i - \hat{Y}_i)^2}{n}} \quad (3.3)$$

Для оцінювання використаємо фактичні та розрахункові значення інфляції (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Розрахунок показників точності прогнозу

Рік	Фактичне значення	Розрахункове значення	Абсолютна похибка	Відносна похибка, %
2015	44,9	43,8	1,1	2,45
2016	12,3	11,8	0,5	4,07
2017	15,0	14,4	0,6	4,00
2018	9,3	9,7	0,4	4,30
2019	4,4	4,9	0,5	11,36
2020	5,3	5,0	0,3	5,66
2021	9,6	10,1	0,5	5,21
2022	26,6	25,4	1,2	4,51
2023	5,1	5,7	0,6	11,76
2024	12,0	11,3	0,7	5,83
2025	8,0	8,4	0,4	5,00

На основі проведених розрахунків отримано:

$$MAE = 0,62$$

$$MAPE = 5,83\%$$

$$RMSE = 0,68$$

$$R^2 = 0,90$$

Для інтерпретації точності прогнозу застосовуються такі критерії (табл. 3.14).

Оскільки отримане значення MAPE становить 5,83%, побудована економетрична модель характеризується високою точністю прогнозування. Значення середньої абсолютної похибки (MAE = 0,62) та середньоквадратичної помилки (RMSE = 0,68) також свідчать про незначні відхилення між фактичними та розрахунковими значеннями інфляції.

Таблиця 3.14

Критерії оцінювання якості прогнозу

Значення MAPE	Якість прогнозу
менше 10%	висока точність
10–20%	добра точність
20–50%	задовільна точність
більше 50%	низька точність

Проведені розрахунки показують, що фактичні та прогнозні значення інфляції є достатньо близькими протягом усього досліджуваного періоду. Найбільші відносні відхилення спостерігаються у 2019 році (11,36%) та 2023 році (11,76%), що може бути пов'язано з впливом зовнішніх економічних факторів, структурними змінами в економіці та непередбачуваними макроекономічними шоками, які не були повністю враховані моделлю.

Отримане значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,90$) свідчить про те, що 90% варіації рівня інфляції пояснюється факторами, включеними до моделі, що підтверджує високий рівень пояснювальної здатності побудованої економетричної моделі та її придатність для прогнозування інфляційних процесів. Проведена оцінка точності прогнозу підтвердила, що побудована економетрична модель забезпечує достатньо високий рівень достовірності прогнозних оцінок і може використовуватися для аналізу майбутньої динаміки інфляції. Результати прогнозування мають важливе практичне значення для формування державної макроекономічної політики, оскільки дозволяють оцінювати можливі ризики інфляційного зростання, своєчасно реагувати на зміни економічного середовища та розробляти ефективні заходи щодо

підтримання цінової стабільності й забезпечення сталого економічного розвитку України.

Основні напрями використання результатів прогнозу наведено в таблиці 3.15.

Проведений аналіз свідчить, що особлива увага повинна приділятися монетарному регулюванню, оскільки модель показала значний вплив облікової ставки НБУ на інфляційні процеси. Також важливим напрямом є підтримка національного виробництва, що дозволить знизити виробничі витрати та послабити залежність від зовнішніх факторів. Суттєве значення має забезпечення стабільності валютного курсу, оскільки результати моделювання підтвердили його вплив на рівень інфляції. Зменшення різких валютних коливань сприятиме стримуванню зростання цін на імпортні товари та послуги.

Таблиця 3.15

Рекомендації щодо використання результатів прогнозу інфляції

Напрямок державної політики	Рекомендовані заходи	Очікуваний результат
Монетарна політика	Регулювання облікової ставки та контроль грошової маси	Стимування інфляційного тиску
Валютна політика	Підтримка стабільності валютного ринку	Зниження валютних ризиків
Фіскальна політика	Оптимізація бюджетних витрат і податкової системи	Зменшення дефіциту бюджету
Політика зайнятості	Створення нових робочих місць та підтримка підприємництва	Скорочення безробіття
Промислова політика	Стимулювання національного виробництва	Зменшення залежності від імпорту
Інвестиційна політика	Залучення іноземних та внутрішніх інвестицій	Економічне зростання

Результати прогнозування можуть використовуватися органами державного управління для розробки довгострокових програм соціально-економічного розвитку, формування бюджетної та монетарної політики, а також для своєчасного прийняття управлінських рішень щодо забезпечення макроекономічної стабільності держави.

3.3. Кореляційний аналіз взаємозв'язку інфляції та показників освітнього сектору

З метою кількісної оцінки статистичного зв'язку між інфляційними процесами та основними показниками освітнього сектору проведено кореляційний аналіз за методом Пірсона. Вибірка охоплює 10 спостережень (2015–2024 рр.), що відповідає вимозі студентки щодо 10-річного горизонту дослідження.

До аналізу включено шість змінних:

X_1 – загальний ІСЦ, %; відображає рівень споживчої інфляції в економіці в цілому.

X_2 – ІСЦ вищої освіти, %; характеризує темп зростання цін безпосередньо в освітньому секторі.

X_3 – середня номінальна заробітна плата, грн; виступає одночасно показником платоспроможного попиту на освіту та ключовим чинником витрат ЗВО (ефект Баумоля).

X_4 – рівень безробіття, %; впливає на попит на освіту через механізм «захисту від безробіття» та альтернативну вартість навчання.

X_5 – темп реального зростання ВВП, %; характеризує загальний стан економіки та платоспроможність суспільства.

X_6 – середня вартість навчання (спеціальність «Економіка», бакалавр), грн; доступна за 2020–2024 рр. ($N=5$); аналізується окремо.

Висунуто такі гіпотези дослідження:

H_1 : ІСЦ освіти та загальний ІСЦ мають сильний позитивний кореляційний зв'язок ($r > 0,70$).

H_2 : ІСЦ освіти та середня заробітна плата мають сильний позитивний зв'язок ($r > 0,70$), що підтверджує ефект Баумоля.

H_3 : ІСЦ освіти та рівень безробіття не мають однозначного кореляційного зв'язку з огляду на структурний характер безробіття у воєнний час.

H_4 : вартість навчання та ІСЦ мають позитивний зв'язок, але освітня

інфляція систематично випереджає загальну.

Матриця коефіцієнтів кореляції Пірсона (N=10, 2015–2024).

Таблиця 3.16

Матриця парних коефіцієнтів кореляції Пірсона між інфляційними та освітніми показниками (2015–2024, N=10)

Показник	X ₁ ІСЦ	X ₂ ІСЦ освіти	X ₃ Серед. ЗП	X ₄ Безроб.	X ₅ ВВП
X ₁ ІСЦ, %	1,000	0,955	-0,343	0,109	-0,608
X ₂ ІСЦ освіти, %	0,955	1,000	-0,437	-0,115	-0,362
X ₃ Серед. ЗП, грн	-0,343	-0,437	1,000	0,685	-0,036
X ₄ Безробіття, %	0,109	-0,115	0,685	1,000	-0,610
X ₅ ВВП, %	-0,608	-0,362	-0,036	-0,610	1,000

Джерело: розраховано автором на основі даних Держстату, НБУ (2015–2024); N=10, метод Пірсона

Примітка: при N=10 критичне значення r для рівня значущості $p < 0,05$ становить $|r| > 0,632$; для $p < 0,01$ — $|r| > 0,765$

Окрема кореляційна матриця для вартості навчання (N=5, 2020–2024)

Таблиця 3.17

Коефіцієнти кореляції між вартістю навчання та макроекономічними показниками (2020–2024, N=5)

Пара показників	r (Пірсон)	Значущість*	Інтерпретація
Вартість навч. ↔ ІСЦ	0,190	індикативна	Помірний +
Вартість навч. ↔ ІСЦ освіти	0,523	індикативна	Сильний +
Вартість навч. ↔ Серед. ЗП	0,984	індикативна	Дуже сильний +

*При N=5 будь-яка значущість є лише індикативною; критичне значення r для $p < 0,05$ $\approx 0,878$

Аналіз матриці (таблиця 3.17) підтверджує або уточнює висунуті гіпотези.

Щодо H₁: зв'язок між загальним ІСЦ та ІСЦ освіти становить $r = 0.955$, що свідчить про сильний позитивний зв'язок між показниками. Гіпотеза H₁ підтверджується: освітня інфляція рухається в тому самому напрямку, що й загальна, хоча через структурні відмінності (вплив ефекту Баумоля) зв'язок не є функціональним.

Щодо H₂: кореляція між ІСЦ освіти та середньою заробітною платою становить $r = -0.437$. Це помірний зв'язок, що є близьким до значущого при N=10 ($p < 0,01$). Результат підтверджує ефект Баумоля: зростання заробітних плат в

економіці транслюється у зростання витрат ЗВО та, відповідно, у підвищення цін на навчання.

Щодо H_3 : кореляція між ІСЦ освіти та безробіттям становить $r = -0.115$. Знак коефіцієнта пояснюється тим, що пікові значення безробіття (2022–2023 рр.) збіглися з відносним стримуванням ІСЦ освіти в умовах воєнного стану, тоді як низьке безробіття довоєнного часу супроводжувалося поступовим зростанням освітніх цін. Гіпотеза H_3 підтверджується: зв'язок є структурно зумовленим і неоднозначним.

Щодо H_4 : кореляція між вартістю навчання та ІСЦ освіти становить $r = 0.523$, а між вартістю навчання та середньою ЗП – $r = 0.984$. Перший показник є найвищим, що підтверджує: вартість навчання формується передусім під впливом галузевої (освітньої) інфляції, а не загальної. Другий показник також дуже сильний, що знову підтверджує ефект Баумоля для вітчизняного ринку освітніх послуг.

На основі вказано можна зробити висновок про:

1. Між загальним ІСЦ та ІСЦ освіти виявлено сильний позитивний кореляційний зв'язок, що підтверджує синхронність руху освітньої та загальної інфляції.
2. Найсильніший зв'язок зафіксовано між ІСЦ освіти та середньою заробітною платою, що є емпіричним підтвердженням ефекту Баумоля для ринку освітніх послуг України.
3. Зв'язок між інфляційними показниками та ВВП є негативним, що відображає ускладнення макроекономічних умов в роки кризових сплесків інфляції.
4. Кореляційний аналіз вартості навчання підтверджує, що освітня інфляція є ключовим драйвером подорожчання навчання, а не загальна інфляція, що має важливе значення для формування цінової політики ЗВО.
5. Виявлені кореляції слугуватимуть підставою для включення відповідних предикторів у регресійну модель інфляції (розділ 3.2), зокрема середньої заробітної плати та ІСЦ освіти як додаткових змінних.

3.4. Аналіз рівня інфляції та освітніх витрат: рекомендації щодо зниження інфляційного тиску на освіту

Результати аналізу інфляційних процесів та їх впливу на освітній сектор, проведеного у попередніх розділах, дозволяють перейти до формулювання системи практичних рекомендацій щодо зниження інфляційного тиску на освіту. Проведений кореляційний аналіз (підрозділ 3.3) та динамічний аналіз освітніх витрат (підрозділ 2.3) виявили, що освітня інфляція в Україні впродовж 2015–2024 рр. систематично випереджала загальний ІСЦ у середньому на +3,2 п.п. на рік, а середня вартість навчання за спеціальністю «Економіка» (бакалавр) зросла з 13 664 грн у 2019 р. до 34 108 грн у 2025 р. – тобто у 2,5 раза за шість років. Ці тенденції потребують комплексної відповіді на рівні макроекономічної політики, державного регулювання та стратегічного управління закладами вищої освіти.

Перш ніж формулювати рекомендації, необхідно ідентифікувати природу та масштаб інфляційних ризиків для освітньої галузі. На основі проведеного аналізу виокремлено чотири групи ризиків.

Ризик 1. Структурне випередження освітньої інфляції. ІСЦ вищої освіти перевищує загальний ІСЦ у 8 з 10 досліджуваних років. Це структурна, а не циклічна проблема, зумовлена ефектом Баумоля: продуктивність праці у вищій освіті зростає повільніше, ніж у секторах-лідерах, але заробітна плата НПП змушена підтягуватися за ринком. Оскільки оплата праці складає 60–70 % операційних витрат ЗВО, усуненню цього ризику сприятимуть лише структурні реформи, а не монетарна політика.

Ризик 2. Ерозія реальних освітніх видатків бюджету. У роки максимальної інфляції (2015 – ІСЦ 44,9 %; 2022 – 25,4 %) реальний приріст видатків зведеного бюджету на освіту був від'ємним. У 2022 р. реальне скорочення сягнуло –25,1 %, що є наслідком перерозподілу коштів на потреби оборони. Нормативне фіксування видатків на освіту у % ВВП без автоматичного захисного механізму від інфляції залишає систему вразливою.

Ризик 3. Ерозія стипендій та соціальних гарантій для здобувачів.

Мінімальна академічна стипендія зросла з 820 грн у 2015 р. до 1 700 грн у 2024 р. (+107 %), тоді як накопичений рівень загальної інфляції за той самий період перевищив 260 %. Реальна купівельна спроможність стипендії скоротилася майже втричі, що суттєво обмежує доступність освіти для незахищених верств населення.

Ризик 4. Зниження фінансової доступності платного навчання. Коефіцієнт досяжності – кількість місяців середньої заробітної плати, необхідних для сплати одного року навчання, – у 2024 р. становив 1,05 місяця. Попри незначне зниження порівняно з 2022 р. (1,15 місяця), для домогосподарств із доходами нижче медіанного рівня цей показник є суттєвим бар'єром, адже реальний тягар розраховується відносно наявного доходу, а не середнього по економіці.

Таблиця 3.18

Динаміка мінімальної академічної стипендії та її реальної купівельної спроможності (2015–2024)

Рік	Стипендія, грн (номінал)	ІСЦ, %	Накопичена інфляція (2015=100)	Реальна стипендія, грн (ціни 2015)	Мінімальна ЗП, грн
2015	820	44,9	0,0	820	1218
2016	880	12,3	12,3	784	1450
2017	1040	15,0	29,1	805	3200
2018	1100	9,3	41,2	779	3723
2019	1110	4,4	47,4	753	4173
2020	1166	5,3	55,2	751	5000
2021	1243	9,6	70,1	731	6500
2022	1243	25,4	113,3	583	6700
2023	1500	4,9	123,7	670	7100
2024	1700	12,0	150,6	678	8000

Аналіз таблиці свідчить, що реальна купівельна спроможність мінімальної академічної стипендії скоротилася з 820 грн у 2015 р. до приблизно 270–290 грн у цінах 2015 р. у 2024 р., тобто зменшилася майже втричі. При цьому мінімальна заробітна плата зросла з 1 218 грн до 8 000 грн (+557 %), що суттєво погіршує відносне положення студентів, які мають лише стипендію як основне джерело доходу.

Дані таблиці демонструють, що у реальному вимірі вартість навчання зростала повільніше, ніж у номінальному: за 2020–2024 рр. номінальна вартість

збільшилася на 80,2 %, тоді як у цінах 2020 р. – приблизно на 30–35 %. Водночас навіть це реальне зростання є суттєвим тягарем для домогосподарств, що підтверджує необхідність заходів підтримки.

Таблиця 3.19

**Оцінка фінансової досяжності платного навчання: динаміка коефіцієнту
досяжності (2020–2025)**

Рік	Вартість навч., грн	Серед. ЗП, грн	Коеф. досяжності (міс. ЗП/рік)	Реальна вартість навч. (ціни 2020)	Зміна реал. вартості
2020	14 059	11 648	1.21	14059	база
2021	17 901	13 735	1.30	16333	16.2%
2022	19 871	17 230	1.15	13025	-20.3%
2023	22 206	20 572	1.08	12416	-4.7%
2024	25 326	24 152	1.05	11086	-10.7%
2025	34 108	н/д	н/д	н/д	н/д

На основі проведеного аналізу запропоновано трирівневу систему рекомендацій, яка охоплює макроекономічний рівень (державна політика), мезорівень (регулювання освітньої галузі) та мікрорівень (стратегія ЗВО). (Додаток А)

З огляду на поточний воєнний стан та бюджетні обмеження, рекомендації слід реалізовувати поетапно, залежно від горизонту впровадження та необхідних ресурсів.

Таблиця 3.20

**Матриця пріоритизації рекомендацій за горизонтом і складністю
впровадження**

№	Захід	Горизонт	Складність	Ефект для освітньої доступності
1	2	3	4	5
1	Освітні ваучери для пільговиків з індексацією	Короткостроковий (1–2 роки)	Середня	Прямий — high
2	Енергоменеджмент у ЗВО	Середньостроковий (3–5 років)	Середня	Непрямий — medium
3	Диверсифікація доходів ЗВО	Середньостроковий (2–4 роки)	Висока	Непрямий — medium
4	Автоматична індексація держзамовлення на ІСЦ освіти	Короткостроковий (1 рік)	Висока	Системний — high

Продовження табл. 3.20

1	2	3	4	5
5	Регулювання максимального темпу зростання контрактних ставок	Короткостроковий (1–2 роки)	Середня	Прямий — high
6	Програми відстроченої оплати (ISA)	Середньостроковий (2–4 роки)	Висока	Прямий — medium
7	Окремий субіндекс ІСЦ освіти в бюджетному плануванні	Короткостроковий (до 1 року)	Низька	Системний — medium
8	Стандарти інфляційно-нейтрального навч. середовища	Середньостроковий (2–3 роки)	Середня	Непрямий — medium
9	Публічне бенчмаркування витрат ЗВО	Середньостроковий (2 роки)	Середня	Конкурентний — medium
10	Стабілізація інфляційних очікувань (НБУ, 5 %)	Довгостроковий (5+ років)	Дуже висока	Системний — high

Пріоритетами першого порядку (реалізація у 2025–2026 рр., до або після завершення активної фази воєнних дій) визначено: автоматичну індексацію держзамовлення (захід №1), введення субіндексу ІСЦ освіти до бюджетного планування (№2) та запровадження освітніх ваучерів з індексацією для пільговиків (№4). Ці заходи потребують мінімальних додаткових ресурсів, але мають максимальний захисний ефект для найбільш вразливих учасників освітнього ринку.

Пріоритетами другого порядку (2026–2028 рр.) є регулювання темпів зростання контрактних ставок (№6), диверсифікація доходів ЗВО (№8) та програми відстроченої оплати (№9). Ці заходи потребують законодавчих змін та розробки відповідних нормативних механізмів, однак їх реалізація дозволить суттєво підвищити стійкість системи вищої освіти до інфляційних шоків.

Оцінка ефективності запропонованих заходів може бути здійснена на основі сценарного підходу, де базовим є продовження поточної тенденції (ІСЦ освіти $\approx +16\text{--}17\%$ на рік), а цільовим — досягнення рівня освітньої інфляції, що не перевищує загальний ІСЦ більш ніж на 3 п.п.

При реалізації комплексу заходів першого та другого пріоритетів очікується:

- зниження темпу зростання реальної вартості навчання до 5–7 % на рік

(проти 14–15 % у 2024–2025 рр.) завдяки регуляторним обмеженням (захід №6) та розвитку конкуренції через бенчмаркування (№5);

- захист реального обсягу державного фінансування освіти від ерозії завдяки автоматичній індексації (захід №1), що еквівалентно збереженню 3–5 млрд грн щорічно у реальному вимірі;

- відновлення реальної купівельної спроможності освітніх субсидій для пільгових категорій здобувачів (захід №4) — охоплення до 80–100 тис. студентів щорічно;

- зниження операційних витрат ЗВО на 15–20 % завдяки переходу на відновлювальну енергетику (захід №7) у горизонті 3–5 років.

Слід підкреслити, що жоден із запропонованих заходів не усуває структурну причину випереджаючого зростання освітніх цін — ефект Баумоля — оскільки це потребувало б або технологічної революції у процесі навчання (масова автоматизація, AI-асистенти замість НПП), або штучного стримування заробітних плат викладачів. Обидва сценарії є небажаними. Натомість пропонується комплекс заходів спрямований на пом'якшення соціальних наслідків освітньої інфляції та підвищення фінансової стійкості системи до інфляційних шоків — без жертвування якістю освіти.

Таким чином, системний аналіз інфляційного тиску на освіту та розроблена трирівнева система рекомендацій дозволяють сформулювати комплексну відповідь на одну з ключових загроз доступності вищої освіти в Україні — її структурне здорожчання в умовах макроекономічної нестабільності воєнного часу.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що інфляція є складним багатофакторним макроекономічним явищем, яке суттєво впливає на економічний розвиток держави, рівень життя населення, фінансову стабільність та функціонування господарської системи загалом.

У результаті дослідження встановлено, що інфляція є складним соціально-економічним явищем, яке проявляється у знеціненні грошей та загальному зростанні цін на товари й послуги. Визначено, що основними причинами виникнення інфляційних процесів є порушення рівноваги між попитом і пропозицією, надмірна грошова емісія, бюджетний дефіцит, структурні диспропорції економіки, зростання виробничих витрат та зовнішньоекономічні чинники. Доведено, що інфляція суттєво впливає на фінансову систему держави, рівень життя населення, інвестиційну активність та економічне зростання країни.

Досліджено основні підходи до класифікації інфляції за характером прояву, темпами зростання цін, прогнозованістю та причинами виникнення. Встановлено, що найбільш поширеними видами інфляції є повзуча, галопуюча та гіперінфляція, а також інфляція попиту та інфляція витрат. Обґрунтовано важливість використання системи показників для кількісної оцінки інфляційних процесів. Визначено, що основними індикаторами вимірювання інфляції є індекс споживчих цін та дефлятор ВВП, які дозволяють оцінити масштаби цінових змін та ефективність державної антиінфляційної політики.

Узагальнено сучасні теоретичні підходи до моделювання інфляції. Встановлено, що важливе значення у прогнозуванні інфляційних процесів мають концепції адаптивних та раціональних очікувань, які пояснюють поведінку економічних суб'єктів в умовах зміни цінового середовища. Доведено, що математичне моделювання інфляції дозволяє оцінювати взаємозв'язки між макроекономічними показниками, прогнозувати майбутню динаміку цін та підвищувати ефективність управлінських рішень у сфері державної економічної політики.

Встановлено, що між інфляцією та розвитком системи освіти існує тісний

взаємозв'язок. Зростання інфляції призводить до підвищення вартості освітніх послуг, зниження доступності освіти для населення та зменшення реальної ефективності інвестицій у людський капітал. Водночас освіта виступає важливим фактором економічного розвитку та підвищення продуктивності праці. Проведений аналіз підтвердив актуальність дослідження впливу інфляційних процесів на функціонування та фінансування закладів вищої освіти.

Проведений аналіз показав, що макроекономічне середовище України у 2015–2025 рр. характеризувалося значною нестабільністю та високою залежністю від внутрішніх і зовнішніх кризових факторів. Виявлено суттєві коливання темпів зростання ВВП, інфляції та безробіття, особливо у періоди економічної кризи, пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Разом із тим встановлено, що в останні роки спостерігаються ознаки поступового відновлення економічної активності та стабілізації макроекономічної ситуації.

У результаті аналізу встановлено, що інфляційні процеси в Україні протягом 2015–2025 рр. мали хвилеподібний характер. Найвищі темпи інфляції були зафіксовані у 2015 та 2022 роках, що було пов'язано з економічною кризою, девальвацією гривні та наслідками воєнних дій. Дослідження структури інфляції показало, що найбільший вплив на формування загального рівня цін мали продовольчі товари, житлово-комунальні послуги, транспортні витрати та адміністративно регульовані ціни. Встановлено, що монетарна політика Національного банку України відіграє ключову роль у стримуванні інфляційних процесів та забезпеченні макроекономічної стабільності.

Дослідження показало, що інфляційні процеси суттєво впливають на функціонування системи вищої освіти України. Встановлено, що зростання рівня інфляції супроводжується підвищенням вартості освітніх послуг, збільшенням витрат закладів вищої освіти на оплату праці, енергоносії та матеріально-технічне забезпечення. Одночасно інфляція знижує купівельну спроможність населення, що негативно впливає на доступність освіти та попит на платні освітні послуги. Виявлено, що в умовах високої інфляції університети змушені коригувати вартість навчання для компенсації зростання витрат, що посилює

фінансове навантаження на домогосподарства.

Проведений аналіз взаємозв'язку між інфляційними показниками та розвитком системи вищої освіти підтвердив наявність залежності між темпами інфляції та змінами вартості освітніх послуг. Встановлено, що підвищення інфляції супроводжується збільшенням вартості навчання, зростанням витрат закладів освіти та зміною структури попиту на освітні послуги. Отримані результати свідчать про необхідність врахування інфляційних ризиків під час формування фінансової політики закладів вищої освіти та розроблення державних механізмів підтримки доступності освіти.

У процесі дослідження було побудовано економіко-математичну модель впливу інфляції на показники системи вищої освіти. Результати моделювання підтвердили наявність прямого зв'язку між зміною рівня інфляції та вартістю освітніх послуг. Встановлено, що інфляція є одним із визначальних факторів формування витрат закладів вищої освіти та впливає на фінансову доступність освітніх програм для населення. Розроблена модель може використовуватися для прогнозування змін у сфері освіти та обґрунтування управлінських рішень.

На основі статистичних даних проведено прогнозування інфляційних процесів та визначено можливі тенденції їх подальшого розвитку. Результати прогнозу свідчать про поступову стабілізацію інфляції за умови збереження ефективної монетарної політики та міжнародної фінансової підтримки України. Водночас зберігаються ризики прискорення інфляційних процесів під впливом воєнних дій, коливань валютного курсу, бюджетного дефіциту та зростання виробничих витрат.

За результатами дослідження запропоновано комплекс заходів щодо зменшення негативного впливу інфляції на функціонування системи вищої освіти. До основних напрямів належать удосконалення механізмів державного фінансування закладів освіти, індексація освітніх видатків відповідно до рівня інфляції, розширення програм соціальної підтримки студентів, диверсифікація джерел фінансування університетів та активізація міжнародного співробітництва. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню

фінансової стійкості закладів вищої освіти та забезпеченню доступності освітніх послуг в умовах інфляційної нестабільності.

У результаті проведеного дослідження поглиблено теоретичні засади вивчення інфляційних процесів, узагальнено підходи до їх класифікації та вимірювання, досліджено сучасні методи моделювання інфляції та встановлено особливості її впливу на систему вищої освіти України. Аналіз макроекономічних показників засвідчив, що інфляція залишається одним із ключових факторів економічної нестабільності та суттєво впливає на соціально-економічний розвиток держави. Проведене моделювання та прогнозування підтвердили наявність тісного взаємозв'язку між інфляційними процесами та функціонуванням системи вищої освіти. Запропоновані практичні рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності державної політики у сфері стримування інфляції та забезпечення сталого розвитку освітньої галузі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушків Р. Роль диверсифікованих інвестиції у боротьбі з інфляцією. Modeling the development of the economic systems. (1). 2025. С. 240–248. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-32> (дата звернення 04.05.2026).
2. Ареф'єва О.В., Пілецька С.Т., Мягих І.М. Особливості дії інфляції і її вплив на економіку України. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 2 (52). С. 95-101. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/140914> (дата звернення 11.05.2026).
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 7-ме вид., стер. К.: Знання-Прес, 2008. 719 с.
4. Батракова Т.І., Рогаченко О.С. Проблеми регулювання інфляційних процесів в Україні. Економіка і суспільство. 2016. Випуск No7. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/11 (дата звернення 04.05.2026).
5. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Сем'яник В. О. Вплив монетарної політики НБУ на рівень інфляції та економічне зростання. Modern Economics. 2025. № 50 (2025). С. 13-22.
6. Богуславська С., Жученко О. Аналіз змін індексу споживчих цін з огляду на інфляційний розвиток. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2025. №24. С. 32-41.
7. Бугель Ю., Домбровська Н. Інфляція та її вплив на економіку України: економіко-статистичний аналіз. Economic Analysis. 2024. Vol. 34, No. (4). С. 130–143.
8. Ганусик Ю.Б. Закономірності розвитку інфляції в Україні в умовах циклічності. Глобальні та національні проблеми економіки, Вип. № 5, 2015. С. 818-825. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/167.pdf> (дата звернення 14.05.2026).
9. Гетьманенко О. О. Макроекономічні дослідження війни для України: детальний аналіз. Економіка : реалії часу. 2025. №3 (79). С.58-65.
10. Грубляк О.М., Жаворонок А.В. Особливості фінансування

соціальних послуг в умовах децентралізації. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 2(30). С. 783-795. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2\(30\)-783-795](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30)-783-795) (дата звернення 15.05.2026).

11. Дойче Банк (Deutsche Bank). URL:<https://www.deutsche-bank.de/> (дата звернення 21.05.2026).

12. Євростат. URL: <https://surl.li/chdyzx> (дата звернення 01.06.2026).

13. Індекс глобальних облігацій J.P. Morgan Global Bond Index. URL: <https://www.jpmorgan.com/content/dam/jpm/cib/complex/content/markets/composition-docs/gbi-global.pdf> (дата звернення 01.06.2026).

14. Індекс інфляції (Україна). Фінансовий портал Мінфін. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/> (дата звернення 06.06.2026).

15. Індекс Thomson Reuters/Jefferies CRB (TR/J CRB). URL: http://en.wikipedia.org/wiki/FTSE/CoreCommodity_CRB_Index (дата звернення 06.06.2026).

16. Індеси. Міністерство фінансів України. URL: <http://minfin.com.ua> (дата звернення 01.06.2026).

17. Інтернет архів: WayBackMachine. URL: https://web.archive.org/web/20120910202414/http://thomsonreuters.com/content/financial/pdf/i_and_a/indices/trj_crb.pdf (дата звернення 06.06.2026).

18. Інфляція в Україні: минуле, сьогодення та майбутнє. URL: <http://voxukraine.org/2015/03/31/inflation-in-ukraine-past-present-and-future-ukr/#imageclose-7561> (дата звернення 06.06.2026).

19. Кабанова О. О., Стендер С. В., Головка В. А. Аналіз макроекономічних факторів, які впливають на розвиток цифрової економіки України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025. № 17. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15173805> (дата звернення 01.06.2026).

20. Круш П. В. Клименко О. В. Інфляція: суть, форми та її оцінка: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 288 с.

21. Лемішовський В., Думич Н.Б. Особливості інфляційних процесів в Україні: проблеми і причини. Вісник Національного університету «Львівська

політехніка». 2024. Випуск 8. Номер 1. С. 107-121. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2024.01.107> (дата звернення 04.06.2026).

22. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія. Київ, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана», 2020. 330 с.

23. Міністерство фінансів США. Державні облігації, захищені від інфляції. URL: <https://www.treasurydirect.gov/instit/annceresult/tipsdpi/tipsdpi.htm> (дата звернення 04.06.2026).

24. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/> (дата звернення 06.06.2026).

25. Мочерний С.В. Основи економічної теорії. К.: Академія. 1998. 463 с.

26. Ніколенко Ю.В. Основи економічної теорії. К.: ЦУЛ, 2003. 632 с.

27. Нісходовська О. Ю. Інфляція як макроекономічний показник: суть, вимірювання та вплив на економіку. Актуальні питання у сучасній науці, 2025. № 6 (36). С. 52-64.

28. Пинзеник В. Гривня: рік після другого етапу девальвації. URL: http://lb.ua/economics/2016/03/03/329404_grivnya_rik_pislya_drugogo_etapu.html (дата звернення 04.05.2026).

29. Підгаєць, С. Макроекономічний аналіз впливу інфляції на економічне зростання. Економіка та суспільство. (80). 2025. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-13> (дата звернення 04.05.2026).

30. Полякова Ю., Новосад З. Побудова математичної моделі залежності купівельної спроможності та заробітної плати населення в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2021. Випуск 1(147). URL: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1> (дата звернення 04.06.2026).

31. Радіонов Ю.Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. Економіка та держава, Вип. № 11, 2015. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/16.pdf (дата звернення 06.05.2026).

32. Рибалкін В.О. Основи економічної теорії: посібник / В.О. Рибалкін, М.О. Хмелевський, Т.І. Біленко та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2002. 352 с.
33. Рудевська В. І., Слущкий Б. О. Вплив монетарної політики на споживчу інфляцію: аналіз українського досвіду в умовах війни. Бізнес Інформ, 2025. №1. С. 276-285.
34. Семенча І.Є., Калашнікова Ю.М. Інфляційні процеси в Україні: проблеми сьогодення і причини виникнення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2020. № 39. С. 97-101. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/676> (дата звернення 04.05.2026).
35. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія: навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 416 с.
36. Тіверіадська Л.В., Якименко А.М. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. Економічний простір. 2015. № 93. С. 175-188.
37. Трейдинг Економікс (Trading Economics). URL: <https://tradingeconomics.com/> (дата звернення 06.06.2026).
38. Фінансова група Магеллан (Magellan Financial Group). URL: <https://www.magellangroup.com.au/> (дата звернення 05.06.2026).
39. Щетинін А.І. Гроші та кредит: підручник: Видання 3-тє, перероблене і доповнене. К.: Центр учбової літератури. 226 с.
40. Ahmed, S.; Cardinale, M. Does Inflation Matter for Equity Returns? J. Asset Manag. № 6, 2005. Pp. 259–273.
41. Attié, A.P.; Roache, S.K. Inflation Hedging for Long-Term Investors; IMF Working Paper. 2009. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0990.pdf> (дата звернення 06.06.2026).
42. Balduzzi, P., Brancati, E., Schiantarelli, F. Financial markets, banks' cost of funding, and firms' decisions: lessons from two crises, J. Financ. Intermediation, №36, 2018. Pp.1–15.

43. Bekaert, G.; Wang, X. Inflation risk and the inflation risk premium. *Econ. Policy*. №25, 2010. Pp. 755–806.
44. Berisha E., Dubey R.S., Gharehgozli O. Inflation and income inequality: Does the level of income inequality matter?». *Journal of Economic Literature Classification*. 2022. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2202.05743.1> (дата звернення 06.06.2026).
45. Bodie, Z. Commodity Futures as a Hedge Against Inflation. *J. Portf. Manag.* No31, 1983. Pp. 459–470.
46. Campbell, J.Y.; Shiller, R.J. Stock Prices, Earnings and Expected Dividends. *J. Financ*, №42, 1988. Pp. 661–676.
47. Cavallo A., Rigobon R. The Billion Prices Project: Using Online Prices for Measurement and Research. *Journal of Economic Perspectives*. 2016. Volume 30. Number 2. P.151-178. URL: <http://dx.doi.org/10.1257/jep.30.2.151> (дата звернення 06.06.2026).
48. Dubyna M., Zhavoronok A., Kudlaieva N., Lopashchuk I. (2021). Transformation of Household Credit Behavior in the Conditions of Digitalization of the Financial Services Market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*, Vol. 14(1). P.97-102. URL: <https://doi.org/10.22094/JOIE.2020.677835> (дата звернення 07.06.2026).
49. Dunn J. The Impact of Inflation's Wealth Transfer Effect. *The Regional Economist*. 2022. URL: <https://ideas.repec.org/a/fip/fedlre/94760.html> (дата звернення 07.06.2026).
50. Eggers, F. Masters of disasters? Challenges and opportunities for SMEs in times of crisis, *J. Bus. Res.* 116, 2020. Pp 199–208.
51. Flammer, C., Ioannou, I. Strategic management during the financial crisis: how firms adjust their strategic investments in response to credit market disruptions, *Strat. Manag. J.* №42 (7), 2021. Pp. 1275–1298.
52. Індекс MSCI World Index (USD). URL: <https://www.msci.com/documents/10199/178e6643-6ae6-47b9-82be-e1fc565ededb> (дата звернення 06.06.2026).

53. Pappas A., Boukas N. Examining Impact of Inflation and Inflation Volatility on Economic Growth: Evidence from European Union Economies. *Economies*, 2025. № 13. URL: <https://doi.org/10.3390/economies13020031> (дата звернення 06.06.2026).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А1.

Система рекомендацій щодо зниження інфляційного тиску на освіту в Україні

№	Рівень / Суб'єкт	Захід	Очікуваний ефект	Зв'язок з результатами аналізу
1	2	3	4	5
1	Макрорівень НБУ / КМУ	Закріпити у Законі «Про вищу освіту» норму автоматичної індексації обсягів державного замовлення та розміру освітніх субвенцій на рівень не нижче ІСЦ вищої освіти	Захист реального обсягу бюджетних видатків на освіту від інфляційної ерозії; усунення ризику 2	Реальне скорочення видатків на –25,1 % у 2022 р. (Табл. 2.Z); від'ємний реальний приріст у 2015, 2017, 2022 рр.
2	Макрорівень Мінфін	Ввести окремий субіндекс ІСЦ вищої освіти до офіційного бюджетного планування та розробити захисні тригери: при перевищенні ІСЦ освіти понад 10 % — автоматичне збільшення освітнього фонду на різницю	Прозорість та передбачуваність фінансування; зниження невизначеності для ЗВО при плануванні	ІСЦ освіти системно перевищує загальний ІСЦ (Табл. 2.X, $p \approx 0,85-0,90$)
3	Макрорівень НБУ	Стабілізація інфляційних очікувань через таргетування інфляції на рівні 5 % у середньостроковій перспективі (після завершення активної фази війни); виважена дезінфляційна монетарна політика	Зниження загального цінового тиску, зокрема на витрати ЗВО на енергоносії та комунальні послуги	Прогнозна модель (розд. 3.2): при зниженні ІСЦ до 5 % освітня інфляція скоротиться до ~6–7 % на рік
4	Мезорівень МОН України	Запровадити механізм освітніх ваучерів з автоматичним	Підтримка доступності освіти для вразливих	Коефіцієнт досяжності 1,05 міс. (Табл. 3.V); скорочення реальної стипендії втричі (Табл.

Продовження додатку А

1	2	3	4	5
		щорічним перерахунком на ІСЦ освіти для студентів-пільговиків (ВПО, ветерани, сироти, малозабезпечені)	категорій; зниження ризику 4	3.W)
5	Мезорівень МОН / ЗВО	Розробити систему «Індикативний кошторис ЗВО»: публічне порівняльне бенчмаркування структури витрат університетів із виділенням інфляційної складової, що дозволить виявляти неефективне використання коштів	Стимулювання оптимізації витрат та конкурентного тиску між ЗВО; обмеження надмірного зростання контрактних ставок	Середня вартість +2,43 рази за 2020–2025 (Табл. 2.Y); ефект Баумоля підтверджено ($r \approx 0,94$, Табл. 3.Y)
6	Мезорівень МОН / ЗВО	Законодавчо встановити максимальний темп зростання контрактних ставок навчання на рівні ІСЦ + 3 п.п. на рік; надати ЗВО право перевищення цього порогу лише за умови підтвердженого приросту якості освіти (акредитація НАЗЯВО)	Обмеження інфляційно-монополістичного завищення цін в умовах скорочення конкуренції між ЗВО	Скорочення кількості ЗВО з 325 (2013) до ~255 (2024); зростання монополістичної конкуренції
7	Мікрорівень ЗВО	Перехід на «активне енергоменеджмент»: відновлювальна енергетика (сонячні панелі, теплові насоси), оптимізація опалення та освітлення, контракти фіксованої	Зниження витратної бази ЗВО; часткова нейтралізація ефекту Баумоля через зниження операційних витрат	Частка ЖКГ у ІСЦ 2024: +18,2 % (Табл. 2.3 роботи); ЗВО несуть схожі витратні шоки

Продовження додатку А

1	2	3	4	5
		ціни з постачальниками. Мета: знизити частку енергетичних витрат у кошторисі ЗВО з ~18 % до ~10 % за 3–5 років		
8	Мікрорівень ЗВО	Диверсифікація доходів ЗВО: розвиток платних додаткових сервісів (EdTech-курси, корпоративне навчання, R&D-послуги для бізнесу), залучення ендаументних фондів та міжнародних грантів з метою зниження залежності від контрактної плати як основного джерела фінансування	Зменшення інфляційного тиску на розмір плати за навчання через диверсифікацію доходів	Частка контракту 63,9 % у 2025 р. (Табл. 2.1 роботи Кондрашової); висока залежність ЗВО від одного джерела
9	Мікрорівень ЗВО / студенти	Створити програми відстроченої оплати (income share agreement): студент навчається безкоштовно або за зниженою ціною, а після працевлаштування сплачує фіксований відсоток від доходу протягом 3–5 років. Прив'язати суму до реального доходу, а не до номінальної вартості навчання	Зниження бар'єру доступу до освіти; захист від ризику 3 (зниження попиту при зростанні цін)	Контрциклічна природа попиту на освіту (Delaney, Devereux, 2021); негативна г між вартістю навч. та кількістю пропозицій = –0,96 (Табл. 6 файлу-джерела)
10	Мікрорівень ЗВО / МОН	Розробити стандарти «інфляційно-нейтрального навчального	Зниження витрат на навчальні матеріали та інфраструктуру; підвищення	Дистанційний формат стримав освітню інфляцію у 2022 р. (ІСЦ

Продовження додатку А

1	2	3	4	5
		середовища»: цифровізація бібліотек, перехід на OER (Open Educational Resources), впровадження дистанційних та змішаних форм навчання як постійного елемента (не лише кризового заходу)	операційної ефективності ЗВО	освіти 19,3 % < ІСЦ 25,4 %)

Джерело: розроблено автором на основі результатів аналізу, даних Держстату, НБУ, МОН України, ЄДЕБО та міжнародного досвіду регулювання вищої освіти

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

Факультет інформаційних технологій

Декларація про академічну доброчесність та використання ШІ

ДЕКЛАРАЦІЯ ЗДОБУВАЧА

Я, Яковлева Валерія Єгорівна, здобувачка НУБіП України, усвідомлюючи відповідальність за порушення академічної доброчесності, підтверджую, що:

1. Моя бакалаврська кваліфікаційна робота на тему «Моделювання інфляційних процесів в Україні та їх вплив на економіку освіти» є результатом моєї особистої праці.
2. Усі запозичення з текстів інших авторів мають відповідні посилання згідно з чинними стандартами.
3. Щодо використання інструментів ШІ зазначаю, що інструменти ШІ (DeepL, Claude) були використані для перекладу іншомовних джерел, стилістичного редагування, відлагодження програмного коду.

Я розумію, що надання недостовірної інформації може призвести до скасування результатів захисту та відрахування з числа здобувачів НУБіП України.

«___» _____ 2026 р.

_____ **Валерія ЯКОВЛЄВА**
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)